

ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2021: НАУЧЕНИ ЛЕКЦИИ

[извештаи | анализи | коментари | препораки]

ИМПРЕСУМ

Локални избори 2021: Научени лекции

[анализи и препораки]

Издавач: ЦИВИЛ – Центар за слобода

За Издавачот: Џабир Дерала

Уредувачки колегиум, авторки и автори, експертска поддршка:

Џабир Дерала (главен и одговорен уредник), Диана Тахири, Дехран Муратов, Драган Мишев, Биљана Јордановска, Петрит Сарачини, Сандра Гавриловска, Ленче Попчева, Сашо Орданоски, Жарко Трајаноски, Зоран Иванов, Александар Николиќ Писарев и други

Координаторка на Мониторинг тимот на ЦИВИЛ: Соња Ефтовска

Координација и видео продукција: Горан Наумовски, Ариан Мехмети, Атанас Петровски, Игор Чадиноски

Јазична редакција:

Наташа Цветковска и Вјоса Ајдини (преводи)

м-р Гордана Ацеска (лекторка)

Веб администрација и сајбер безбедност: Филип Петровски, Петар Орданоски

Печати: МултиПринтУниверзал, Скопје

Тираж: 150 примероци на македонски, 100 на албански и 50 на англиски јазик

Публикацијата е достапна и на медиумската платформа на ЦИВИЛ.

Ставовите изнесени во оваа публикација се одговорност на ЦИВИЛ и на авторките и авторите и не ги одразува ставовите на донаторите.

СОДРЖИНА

05 ВОВЕД Што (не) научивме од Локалните избори 2021? - **Џабир Дерала**

12 ЦИВИЛ НИЗ БРОЈКИ 300 мобилни набљудувачи, 5 изданија на Изборен рапорт, 30 луѓе во 4 тимови...

14 РЕЗУЛТАТИ Кој победи на Локалните избори 2021? - **Александар Николиќ Писарев**

17 ПРАВНА ЕКСПЕРТИЗА Сериозни предизвици во спроведувањето на Локалните избори 2021 - **Сандра Гавриловска**

26 МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ДЕЗИНФОРМАЦИИ Локалните избори 2021, рововска битка со црна пропаганда и дезинформации - **Петрит Сарачини**

46 МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ГОВОР НА ОМРАЗА Говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на Локалните избори 2021 - **Жарко Трајаноски**

58 ПРЕГЛЕД Изборни реформи, измени и препораки: Меѓу политичките и граѓанските интереси - **Биљана Јордановска**

69 ПОЛИТИЧКО ФИНАНСИРАЊЕ Нетранспарентност и замаглување на финансиските извори на политичките партии - **Ленче Попчева**

79 ПРЕПОРАКИ/ПОЛИТИЧКО ФИНАНСИРАЊЕ Нејасни ингеренции и бројни „дупки“ во одредбите за политичкото финансирање - **Експертски тим на ЦИВИЛ**

84 ПОЛИТИЧКА АНАЛИЗА Избори локални, кризи глобални или - на Запад ништо ново - **Зоран Иванов**

89 ПОЛИТИЧКА АНАЛИЗА Црните пари во македонскиот политички циркус за избори скапи, ама затоа и некавалитетни - **Џабир Дерала**

ВОВЕД

Што (не) научивме од Локалните избори 2021?

Очекувано, процесот на спроведување на Локалните избори 2021 година на површината ги исфрли сите проблеми на македонското општество, изборниот систем и политичката ситуација. Изборите се одржаа во состојба на тензични политички односи кои, веднаш по затворањето на избирачките места по гласањето во вториот круг на 31 октомври, прерасна во сериозна политичка криза

ЏАБИР ДЕРАЛА

Вечерта, на 31 октомври, три часа по затворањето на избирачките кутии во вториот круг на локалните избори, премиерот на Северна Македонија и претседател на партијата на власт, СДСМ, Зоран Заев, од говорницата ја најави својата оставка на двете функции, во владата и во партијата. Во моментот кога овој извештај ќе биде обелоденет (23 декември 2021), Зоран Заев веќе нема да биде премиер и партиски лидер. По оваа изјава, со настаните што следеа веќе во наредните часови, денови и недели, Северна Македонија влезе во политичка криза со крајно неизвесен исход.

ВМРО-ДПМНЕ однесе убедлива победа на локалните избори. Или, како што голем дел од политичките аналитичари тврдат: Не победи ВМРО-ДПМНЕ, туку изгуби СДСМ.

Победници

Но без оглед на политичките анализи, мапата на локалната власт во Северна Македонија, сега изгледа вака:

ВМРО-ДПМНЕ освои 42 општини. СДСМ освои 16 општини од кои во Скопје само во општина Центар. ДУИ освои 11 општини, а го загуби традиционално силното партиско упориште – Тетово. Алијансата за Албанците и Беса однесоа по 2 изборни победи.

Независните кандидати победија во две општини и во Град Скопје, иако тука има различни толкувања. Наспроти официјалниот статус на независна кандидатка, победата на Данела Арсовска во јавноста се перципира како победа на ВМРО-ДПМНЕ. Во Куманово, Максим Димитриевски, истакнат политички ветеран од редовите на СДСМ, влезе во жестока изборна трка со своите сопартијци и победи.

Изборите не се завршени во Маврово Ростуше и Центар Жупа, каде што не е постигнат потребниот цензус. Локалните избори во овие две општини ќе бидат повторени во март, 2022 година.

Слободни избори

Врз основа на долгорочниот мониторинг на ЦИВИЛ, може да се извлече општата констатација дека

изборниот процес протече претежно мирно и без поголеми инциденти и насилства.

Општо земено, централната власт и релевантните институции обезбедија услови за слободно изразување на волјата на гласачите.

Проблематични избори

Од друга страна, спроведувањето на изборниот процес беше високо проблематично. Наспроти познатите препораки од меѓународните и домашните мониторинг мисии, експерти и граѓански организации, се направија неприфатливо голем број пропусти.

Оваа констатација може да се извлече по повеќе основи. Пропустите, лошите практики и големиот број случаи на нерегуларности во неколку важни категории на изборниот мониторинг, фрлаат сериозна дамка врз изборниот процес. Пред сè, ова се должи на начинот на кој политичките ентитети и институциите ги разбираат демократијата и изборите.

Почнувајќи од изборниот систем, до форматите на кампањите и функционирањето на изборната администрација на деновите на гласањето, како и индициите за сериозна изборна корупција од големи размери, ги прават Локалните избори 2021 далеку од целосно регуларни.

Нефункционалност на фингерпринт апаратите

Уредите за биометриска идентификација на гласачите (популарно познати како фингерпринт апарати) го одбележаа гласањето со – нефункционирањето на

системот и на уредите. Тоа во голем број случаи влијаеше на динамиката на гласањето, а дел од гласачите се откажаа од чекање во редиците кои се создадоа пред избирачките места. Притоа, гласачите кои чекаа во ходниците, беа подложени на ризикот од КОВИД-19, но и на разни видови притисоци и агитација што практично непречено ја вршеа активистите на политичките партии во текот на изборниот молк.

Измени во последен миг

Се правеа измени во Изборниот законик во последен миг, наспроти препораките од ОДИХР и релевантни организации од земјата, тоа да не се прави најмалку шест месеци пред изборите. Изборниот законик доживеа уште една измена (15 септември 2021), само еден месец пред гласањето во првиот изборен круг (17 октомври 2021).

Се менуваа, па се повлекуваа промени во подзаконските акти на пет, односно на четири дена пред самото гласање за вториот круг.

Неподготвена изборна администрација

Изборната администрација не беше целосно подготвена. Голем број извештаи зборуваат за тоа дека членовите на избирачките одбори не беа доволно добро запознаени со процедурите.

Кај дел од нив можеше да се забележи и политичко влијание, односно непочитување на процедурите со

цел да се направи „партиска услуга“, а не да се овозможи непречено гласање.

Меѓу другото, токму изборната администрација, пред сè избирачките одбори, извршија голем број, досега невидени, опструкции и притисоци врз набљудувачите на ЦИВИЛ (76 случаи во првиот круг и 30 во вториот круг).

Дезинформации, говор на омразата и црна кампања

Мониторингот на ЦИВИЛ бележи огромен број случаи на дезинформации, говор на омразата и црна кампања во текот на целиот изборен процес, вклучително и за време на Изборниот молк.

Дел од црната кампања беше насочен и против ЦИВИЛ, со цел да се дискредитира организацијата и нејзините наоди.

Црни пари и изборна корупција

За одбележување е присуството на црни пари и изборна корупција. За оваа појава изјава даде и премиерот Зоран Заев, веднаш по гласањето во вториот круг, на 31 октомври.

ЦИВИЛ упати јавно прашање до релевантите институции кои се задолжени за борба против организираниот, финансискиот и изборниот криминал и корупција: Дали институциите на државата знаеја за постоење на организирани мрежи за корупција и финансирање на црната кампања и што сторија во врска со тоа?

Тоа е добро прашање и за безбедносните структури, особено затоа што постојат индикации дека финансиски средства за нелегално финансирање на политичките кампањи во земјава влегле и од странство.

Локални или парламентарни избори?

Изборните кампањи се водеа со несоодветни теми и формати – како да се работеше за парламентарни избори, а не локални. Партиските лидери и високи партиски функционери беа постојано присутни на теренот и ги фрлаа во сенка кандидатките и кандидатите за функции во локалната власт.

Фрапантна родова нееднаквост

Родовата нееднаквост останува голем проблем во изборните процеси. Од 299 кандидати за градоначалници, само 25 беа жени. Само две (!) беа избрани – во Скопје и во Старо Нагоричане.

Политичката сцена во Северна Македонија не трпи жени. И малкуте жени кои беа кандидирани за градоначалничка или советничка функција беа мета на говор на омразата.

Непристапност

Дел од избирачките места беа непристапни, а дел од изборниот материјал за лица со попреченост беше несоодветно или воопшто не беше поставен.

Злоупотреба на деца

ЦИВИЛ нотира и голем број случаи на злоупотреба на деца во политичка кампања. Оваа пракса на

политичките партии е крајно неприфатлива и мора да престане. И со најдобри намери, и целосно наивната употребата на децата во политичка кампања е – злоупотреба и е забранета со [Законот за заштита на децата](#). (Само уште да се најде некој да го спроведе.)

Наместо заклучок

Во овој вовед се бележи само еден дел од големиот број предизвици со кои се соочија граѓанките и граѓаните со право на глас за време на Локалните избори 2021, најскап изборен процес спроведен во нашата земја.

Ако се обидеме да дадеме краток одговор на прашањето во насловот на овој Вовед, можеме да констатираме:

Да, лекциите се научени и тоа на потешкиот начин, во минатото. Препораките и предупредувањата се навремено испорачани. Но политичките ентитети и институциите, а може да се каже и општеството во целост – изгледа како ништо да не слушнале и не разбрале.

ЦИВИЛ НИЗ БРОЈКИ

300 мобилни набљудувачи, 5 изданија на Изборен рапорт, 30 луѓе во 4 тимови...

ЦИВИЛ на изборниот ден и во првиот и во вториот изборен круг, 17 и 31 октомври, емитуваше онлајн програма во живо, со по пет изданија на [Изборен рапорт](#) во текот на денот и тоа во 10, 12, 15, 17 и во 19:01 часот. Во програмата имаше вклучувања на дел од долгорочните изборни набљудувачи од теренот.

Сите изданија на Изборен рапорт се емитуваа во живо на [Фејсбук](#) страницата и на [Јутуб](#) каналот на ЦИВИЛ. Настапите во живо беа на македонски јазик, а преводи на албански и англиски јазик се објавуваа на www.drejt.mk и www.civil.today.

Беше отворена можноста за вклучување на медиумите на Зум платформата, како и за вонредни изјави за медиумите со нивно физичко присуство.

На терен, ЦИВИЛ беше присутен со речиси 300 мобилни набљудувачи.

Во текот на целиот ден на гласањето, почнувајќи од 6 наутро, па сè до полноќ, беа отворени канцелариите во кои вредно работеа 30 луѓе, поделени во четири тимови: 1) координација на набљудувачите, 2) примање и обработка на извештаите од набљудувачите, 3) аналитика и 4) односи со јавноста. Прес центарот на ЦИВИЛ беше сместен во

Бизнис центарот „Палома Бјанка“ и започнуваше со работа пред 9 часот наутро, а затвораше на полноќ.

Изборните нерегуларности како што се притисоци, поткуп, злоупотреби, проблеми со Избирачкиот список, кршење на изборниот молк, говор на омраза, односно сè што граѓанките и граѓаните сметаа дека не е во согласност со нивното сфаќање за слободни, фер и демократски избори, можеа да го пријават во ЦИВИЛ.

Пријавите можеше да се поднесуваат и на онлајн формуларот на веб страницата slobodniizbori.info или во [Граѓанската пријава](#) која лесно се наоѓа со клик на банерот *Стоп за лажните вести и говорот на омразата* на интернет порталот civilmedia.mk.

Исто така, постоеше можност да се пријавуваат нерегуларности и по електронска пошта (monitoring.civil@gmail.com), во порака на [Фејсбук](#) страницата на ЦИВИЛ или на двете телефонски линии: 02 / 5209 176 и 070 699 580, кои се постојано активни.

Фотографии и аудио/видео снимки што се добиени по незаконски пат - не се прифаќаат.

РЕЗУЛТАТИ

Кој победи на Локалните избори 2021?

АЛЕКСАНДАР НИКОЛИЌ ПИСАРЕВ

По одржувањето на двата круга на гласање на локалните избори во Република Северна Македонија, оценките на повеќето набљудувачи беа речиси едногласни: изборите поминаа во мирна и демократска атмосфера. Иако овој процес изгледа завршен, и новоизбраните градоначалници веќе потпишаа изјави, од осумдесет општини и град Скопје, во две општини во Република Северна Македонија уште не се избрани новите градоначалници.

Имено, во општините Маврово Ростуше и во општината Центар Жупа, на изборите не излегоа доволен број на гласачи, односно не беше постигнат потребниот цензус. Изборите во овие две општини ќе бидат повторени во март, а до тогаш старите градоначалници како ВД градоначалници ќе бидат и понатаму на чело на овие две единици на локалната самоуправа. Во овие две општини не се избрани ни советите на општините.

Според официјалните резултати што ги објави Државна изборна комисија, ВМРО-ДПМНЕ има

градоначалници во 42 општини, СДСМ во 16, ДУИ во 11, независните кандидати дојдоа на власт во две општини (Дебарца и Куманово), како и во Град Скопје, Алијанса за Албанците во две и Беса во две општини. ДПА, ДПТ, Гром, и коалицијата ДОМ/ЛДП добија градоначалници во по една општина. Вкупно, тоа се 79 новоизбрани градоначалници од осумдесет општини и Град Скопје.

Независните кандидати кои победија во Дебарца и Куманово се Зоран Ногачески и Максим Димитриевски. Двајцата се од редовите на СДСМ од своите млади денови.

Градоначалничка на Скопје Данела Арсовска официјално настапи како независна кандидатка, но со силна поддршка на опозициската ВМРО-ДПМНЕ. На официјалната веб страница на Град Скопје, освен фотографија, не е објавена биографија на новата градоначалничка (последна проверка на 22 декември 2021).

Освен од ВМРО-ДПМНЕ, Данела Арсовска доби поддршка и од коалициониот партнер на Алијанса за Албанците и Алтернатива. Родена е на 20 декември 1979 година, магистер е по економија, а во 2014 година е избрана за претседателка на Сојузот на стопански комори. Прва од бизнис заедницата јавно настапи против иницијативата „Отворен Балкан“ оценувајќи дека е спротивна на интересите на земјата.

На веб страницата на Државна изборна комисија несе објавени резултати по советнички места (последна проверка на 22 декември 2021). Според партиски извори, ВМРО-ДПМНЕ освоила 520 советнички места, СДСМ 350. Ни во ЗЕЛС и во Министерството за локална самоуправа немаат податоци за бројот на советници и нивна партиската припадност по завршените избори.

ПРАВНА ЕКСПЕРТИЗА

Сериозни предизвици во спроведувањето на Локалните избори 2021

Нефункционални фингерпринт апарати, отсуство на јавна дебата, ненавремени измени во Изборниот законик, нетранспарентност на финансирањето

САНДРА ГАВРИЛОВСКА

Од правен аспект, спроведувањето на Локалните избори 2021 се соочи со неколку сериозни предизвици, меѓу кои може да се издвојат и нефункционалните фингерпринт апарати, отсуството на јавна дебата, нетранспарентноста во финансирањето на изборните кампањи и ненавремени измени во Изборниот законик, спротивно на препораките на ОДИХР, Венецијанската комисија и добрите изборни практики.

Новитети и специфики во законската регулатива

После парламентарните избори одржани во Авганистан во 2018 година, биометриската идентификација на гласачи, предвидена со нашиот Изборен законик во февруари 2020 година, за првпат

се спроведе на 17-тите локални избори, кои се одржаа во Северна Македонија на 17.10.2021 година.

Единствена цел на набавката на електронскиот систем за земање отпечаток од прст на граѓаните, сервер со 4.000 терминали за отпечатоци од прсти (за сите 3.480 избирачки места во земјава), во вкупна вредност од 11 милиони евра, беше да се заштити и модернизира процесот на идентификација на гласачите. Намерата беше да се обезбеди повисок степен на регулирање на изборите преку електронска контрола на отпечатоци од прст, како гаранција дека едно лице гласа на едно место и не ќе може да гласа повторно.

Меѓутоа, заради доцнење со финансирањето и со процесот на набавка на фингерпринт апаратите, краткиот временски период од нивната набавка до одржување на Локалните избори, ја спречи ДИК навремено да ги донесе и усвои потребните подзаконски акти, процедури, обуки и едукација на гласачи.

Во тој контекст, кампањата на ДИК за едукација на гласачите започна две недели пред денот на изборите, главно на веб страната на ДИК и на платформите на социјалните мрежи, а подоцна беше проширена и на радиодифузерите и на онлајн медиумите.

Опсегот на информативната кампања беше ограничен и не нудеше доволно информации за некои критични точки, како идентификација на гласачи, процедури за

регистрација и обработка на личните податоци на гласачите.

Од аспект на мноштвото непознаници во врска со монтажата и користењето на фингерпринт апаратите, оправдана беше загриженоста и неизвесноста за нивното функционирање во текот на изборниот процес, па со тоа и остварувањето и постигнувањето на нивната цел.

Честите, односно не така ретките, забележани инциденти и проблеми на гласачките места, предизвикани поради затајување на фингерпринт апаратите, беа решавани на предвидените начини: со отпечаток од прст на хартија, кој потоа требаше да биде скениран, или пак со идентификација преку матичен број на граѓанинот.

Еден од заклучоците е дека употребата на новите и скапо платени уреди за биометриска идентификација преку отпечаток од прст на гласачите, предвидени за најмалку четири изборни процеси, придонесе кон намалена динамика на избирачкиот процес на одредени избирачки места, особено во првиот изборен круг.

Сепак, нефункционирањето на фингерпринт апаратите не го ограничи правото на глас и се покажаа како ефективно средство за спречување на изборни измами.

Во секој случај, оправдана е и загриженоста дека проблемите со користењето на новите уреди може

негативно да се одрази на довербата на јавноста во интегритетот на изборите.

Измени во Изборниот законик

Освен воведувањето на фингерпринт апаратите, карактеристични за овие Локални избори беа и промените на Изборниот законик, како техничка основа за спроведувањето на сите типови избори, и тоа непосредно пред одржувањето на изборите.

Имено, спротивно на меѓународната добра практика, без јавна дебата или консултација со клучните засегнати страни, само во 2021 година, Изборниот законик претрпи две значајни промени, кои, во согласност со претходните препораки на ОДИХР, меѓу другото, се однесуваат и на:

- дефинирање на времетраењето на мандатот на членовите на ДИК (на 5 години);
- можноста да гласаат граѓаните чии лични карти истекле по објавувањето на изборите;
- повлекување на кандидатските листи во рок од 48 часа од регистрацијата, како и
- одговорност на учесниците во кампањата за содржината на рекламните од кампањата.

Но, бројните правни празнини и недоследности во Изборниот законик, вклучувајќи ги и оние предизвикани од честите и честопати неусогласени промени, ја намалија правната сигурност и имаа негативно влијание врз спроведување на изборите. И покрај направените измени на Изборниот законик, одреден број на препораки на ОДИХР останаа и

понатаму неприменети, меѓу кои и препораката за сеопфатна ревизија на правната рамка на изборите.

Финансирање на политичките кампањи

Законски предвидените начини на финансирање на изборните кампањи се:

- сопствени средства на политичките партии;
- кредити од банка, чиј лимит не е утврден (!);
- донации, во максимален износ од 3.000 евра за физички и 30.000 евра за правни лица.

За утврдените максимални суми за донации и трошоци за кампањи, како и обврската на кандидатите за поднесување на финансиски извештаи за кампањата до денот на изборите, од кандидатите не беше побарано да ги откријат сите извори на приходи или какви било расходи, што е спротивно на добрата практика.

Во тој контекст, спротивно на Заедничките упатства на ОДИХР и Венецијанската комисија за уредување на политичките партии, според кои „гласачите мора да имаат релевантни информации за финансиската поддршка што им се дава на политичките партии, бидејќи ова влијае на донесувањето одлуки и е начин за да се бара отчет од партиите“, **ограниченото информирање на јавноста за приходите на кампањата и недоволниот надзор врз финансирањето, ја намали транспарентноста и можноста да се откријат потенцијални повреди и прекршоци за финансирањето на изборните кампањи за време на Локалните избори 2021.**

Исто така, и покрај законската обврска на надлежните државни институции-Државната Изборна Комисија (ДИК), Државната комисија за спречување на корупција (ДКСК) и Државниот завод за ревизија (ДЗР), да ги објавуваат финансиските извештаи за кампањата на веб-страниците, не е предвиден законски рок за истото.

Понатаму, важно е да се забележи дека, со искористување или злоупотребување на правната празнина и недефинираниот рок, првите периодични извештаи на кандидатите за кампањата на Локалните избори 2021 година беа објавени дури на 14 октомври. Со тоа, се ограничи времето за јавен надзор пред денот на изборите.

Притоа, во рамките на своите законски овластувања да врши надзор на почитувањето на правилата за финансирање на кампањата за време на целиот изборен процес, ДКСК нема методологија да ги следи потенцијалните неправилности во финансирањето на кампањата пред да се поднесат конечните финансиски извештаи.

Дополнителен предизвик е тоа што ДЗР е овластен да врши ревизија на конечните финансиски извештаи на кандидатите, но не врши тековен надзор за време на кампањата.

Оттука, се доведува во прашање и ефективноста на надзорот од надлежните институции, врз финансирањето на изборната кампања, како и

откривањето и санкционирањето на т.н. црна кампања.

Медиуми

Според Заклучоците на ОДИХР за Локалните избори од 17.10.2021 година во Северна Македонија, се забележува зголемена плуралност во однос на известувањето на медиумите, но останува потребата од понатамошни системски реформи во секторот на медиумите.

Според законската регулатива за однесувањето на медиумите, од распишувањето на изборите па сè до крајот на кампањата, сите медиумски куќи, меѓу другото и онлајн медиумите, треба да ги покријат изборите на фер, балансиран и непристрасен начин.

Меѓутоа, во отсуство на јасни регулативи за водење кампања на социјалните мрежи, политичкото рекламирање на не-медиумски онлајн алатки, не е субвенционирано или посебно уредено.

Иако политичките партии нашироко ги користеа социјалните мрежи во кампањите, поради недостатокот на транспарентност кај ваквите алатки, невозможно е да се изврши темелна ревизија.

И покрај претходните препораки на ОДИХР, вестите на јавниот сервис МРТ за време на кампањата и понатаму подлежи на строги регулативи, што ја поткопува уредничката независност на радиодифузертот. Изборот на кандидати за бројните дебати и дебатни емисии во приватните медиуми

останаа дискреција на уредниците. Во националните медиуми, одреден број помали партии и неколку независни кандидати имаа можност да ги претстават своите политички платформи.

Исто така, поради нејасните процедури за споделување средства и недостатокот на официјални информации за буџетот во врска со платеното рекламирање се ограничија можностите за водење кампања во медиумите за помалите партии и независните кандидати. Несоодветната регулатива за распределување на овие средства меѓу кандидатите им даде значителна предност на одредени парламентарни партии, спротивно на заложбите на ОБСЕ и добрата практика.

Заклучоци на ОДИХР

Според Локалните избори во Северна Македонија на 17 октомври 2021 година може да се оценат како фер и демократски. На изборите беа почитувани основните човекови слободи и права. Изборната кампања беше слободна, но со потенцирана негативна реторика. Кај изборната администрација се забележува недостаток на кадар и оперативен капацитет.

Со објавување на информации за гласањето преку целиот ден, заедно со податоците за прелиминарните резултати за секое гласачко место, на изборната ноќ, се подобри транспарентноста. Но, заради бројните недостатоци во законската рамка останува потребата од сеопфатна реформа во законодавната сфера.

*

Во претстојниот период, законодавецот и политичките партии, во соработка со експертската заедница и граѓанското општество, имаат обврска конечно да ги надминат овие и низа други предизвици во овој контекст. Тој процес мора да биде навремен и максимално транспарентен.

МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ДЕЗИНФОРМАЦИИ

Локалните избори 2021, рововска битка со црна пропаганда и дезинформации

ПЕТРИТ САРАЧИНИ

Иако формално започнува три недели пред денот на изборите, јавната кампања за овие Локални избори кои се одржаа на 17 октомври (прв круг) и 31 октомври 2021 (втор круг), започна многу порано, особено преку црната пропаганда и дезинформациите, преку кои партиите го подготвуваа „теренот“ за изборите, обидувајќи се да мобилизираат поддршка наспроти „непријателот“, но пред сè, да ги оцрнат противниците и да ги неутрализираат нивните поддржувачи во јавноста.

Периодот пред и по Локалните избори, уште еднаш потврди дека Северна Македонија не е исклучок од светскиот тренд, туку, напротив, еден од покарактеристичните примери за општество во кое се одвива „перманентна кампања“ што не престанува со години, а во која преовладуваат пропагандата, дезинформациите и офанзивната реторика.

Па така, и овој изборен циклус беше само една од поголемите битки во повеќегодишната неформална војна што ја водат меѓусебно политичките актери. Иако во

последните години на оваа војна вистинско оружје речиси и да нема (освен во „прослави“ на победниците или за демонстрација на сила на митинзите на некои политички партии), на сцена се други оружја, дел од разновидниот арсенал на робусните партиски пропагандни машинери и организирани структури за пропаганда и конфронтација со политичките неистомисленци.

Како што минуваат годините и се развиваат информатичко - комуникациските технологии, така таа кампања се засилува сè повеќе. Како што покажуваат искуствата од повеќе земји, вклучувајќи ги и оние од најразвиените демократии, рака под рака со ваква „перманентна кампања“ оди и продлабочувањето на поларизацијата и поделбите во општеството. Истото може да се заклучи и за македонското општество, кое влезе во овие избори веќе поделено по повеќе основи, како резултат од антагонизирачки наративи на кои е подложено повеќе години наназад.

Во овој контекст може да се оцени и реториката на изборната кампања на дел од учесниците а и на значаен дел од медиумите, особено оние што се екстензии на партиските пропагандни машинери. Во јавната комуникација, наместо на локалните теми и она што е надлежност за општините, фокусот повторно беше на темите од „перманентната кампања“, црната пропаганда и дезинформациите за прашања што се актуелни (дел од нив со години) во земјата.

Во црната пропаганда и дезинформациите, предничеа содржини поврзани за Преспанскиот договор и прашањето на името, закочените евроинтеграции и преговорите со Бугарија, Рамковниот договор и пописот, актуелностите поврзани со Ковид – 19 пандемијата, а во

овој период земјата се соочи и со други големи несреќи кои беа искористени и за црна пропаганда и за ширење дезинформации – како што беше случај со трагичниот пожар во Тетово кој однесе 14 животи, пристигнувањето на бегалците од талибанскиот терор во Авганистан, како и шумските пожари низ целата земја кои беа актуелни во текот на месец август, пред официјалниот старт на кампањата.

И за време на трите недели на официјалната кампања, црната пропаганда, особено на интернет и социјалните мрежи, всушност доминираше над теренските активности на кандидатите во јавната комуникација, и во разновидност и во интензитет. Освен медиумите и интернет платформите, се користеа и кампањи со пораки за оцрнување на политичкиот противник преку билборди, летоци и директна дистрибуција, како и други методи на герила маркетингот.

Бојното поле на кое партиите, со сите дозволени, а честопати и недозволени средства ја биеја оваа битка најчесто беа медиумите на интернет, таканаречените портали, како и социјалните мрежи. Најчести облици беа содржини чија цел беше лична дискредитација на кандидатите, како и вообичаените поларизирачки дебати, со кои е преокупирано општеството години наназад, но и со актуелни настани кои политичките партии или нивните поддржувачи ги користеа за меѓусебни напади и пресметки.

Дел од нападите кон политичките противници доаѓаа од партиските говорници и пресови, со кои се отвораа афери за дел од кандидатите, но може да се забележи дека црната кампања честопати не се одвиваше директно од партиите или кандидатите, туку посредно, главно преку

порталите кои се блиски до една или друга политичка опција, како и преку добро организирани партиски војски и инфраструктура од профили и страници на социјалните мрежи, главно на Фејсбук, но и на Твитер.

Токму таму, на социјалните мрежи, беа присутни најнегативните форми на неофицијалната црна кампања, со која доминираа дезинформации, вулгарна и навредлива пропагандистичка реторика, па и говор на омраза.

ПЕРИОД ПРЕД ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

Дека се очекува жестока политичка битка за локалната власт, веќе можеше да се види во месеците пред да се распишат изборите. Само во текот на месец мај и јуни 2021, мониторинг тимот на Цивил забележа оркестрирано ширење на над 120 медиумски содржини, во кои доминираат претежно говорот на омраза кон личности од политиката, етничкиот говор на омраза, но и организираното ширење на лажни вести.¹

Во периодот потоа, пред почетокот на официјалната изборна кампања, во текот на месеците јули, август (кога беа распишани изборите од страна на претседателот на Собранието на 6 август 2021), и во првата половина на месец септември, дезинформациите и црната пропаганда се фокусираа на содржини поврзани со КОВИД – 19 пандемијата, пописот, шумските пожари кои започнаа на 2 август 2021, реформите во образованието, како и трагедијата со пожарот во модуларната болница во Тетово. Сите овие теми беа користени за оркестрирани напади не само врз политичари, туку и врз интелектуалци,

---

¹ Види: <https://civilmedia.mk/nad-120-sluchai-na-orkestriran-politichki-i-etnichki-govor-na-omraza-i-lazhni-vesti-vo-maj-i-juni/>

граѓански активисти и организации, новинари и други јавни личности.

Во оваа анализа се опфатени повеќе примери, кои се само дел од случаите што ги детектираше Мониторинг тимот на ЦИВИЛ.

Дезинформации за законот за државјанство

Откако Собранието го изгласа Законот за државјанство, на интернет а особено на социјалните мрежи започна еден вид кампања, претежно со лажни вести и дезинформации, дел од кои беа вешто филувани за да изгледаат како „досетки“. Но, таквите твитови/статуси и објави беа полни со потпалувачки говор кон Албанците, но и против пратениците од владејачкото мнозинство што го изгласаа законот. Таков пример е содржината што порталот ОффНет ја објави во рубриката „ИЗЈАВИ“ на извесен Твитер профил „Чоџукот“ кој иронично пишува дека ќе се добива државјанство со „три преспиеани ноќи во Македонија од СФРЈ до сега“. Истиот портал ја објави и веста за донесениот Закон за државјанство, со наслов „Државјанство ќе се добива на 16 начини“. И оваа содржина предизвика низа на коментари, а дел од коментарите се со навреди и говор на омраза.²

Дезинформации за пожарите

На 2 август 2021, откако избувнаа пожар во источниот дел на земјата, на официјалната Фејсбук страница се огласи и претседателот Пендаровски, кој објасни дека хеликоптерите на армијата не се со техничка подготовка што би овозможила ноќно летање. Реакцијата на претседателот дојде по бројни прашања зошто леталата на Армијата не го гасат пожарот кај Кочани вечерва, упатени од опозициската ВМРО-ДПМНЕ, но и во јавноста и на социјалните мрежи, по што тргна и цела лавина со постови полни со исмевања, навреди и дезинформации на сметка на властите.³

Во друг случај детектиран од мониторинг тимот на ЦИВИЛ, беше објавена лажна вест за изгорена птица покрај гнездо во Пехчево – со стари фотографии од Пакистан. На 10 август, Твитер профилот „Колаче“,

² Види: <https://civilmedia.mk/po-izglasaniot-zakon-za-drzhavianstvo-lavina-od-dezinformatsii-i-govor-na-omraza>

³ Види: <https://civilmedia.mk/pendarovski-helikopterite-na-armijata-nemaat-tehnichki-uslovi-za-nokno-letane/>

објави фотографија на изгорена птица покрај гнездо, за која се тврди дека е од пожарот кај Пехчево. „Мајка е мајка, без разлика од кој вид е.. Можела да одлети и да се спаси, но останала..Пехчево“, [пишува во Твитер постот](#). Инаку, се работи за фотографија која е објавена на Твитер во мај 2021 од познатиот пакистански новинар [Хамид Мир](#), кој што соработувал со многу пакистански медиуми, а често гостува и во познати светски медиуми, како Гардијан и Би-Би-Си.⁴

Во овој период, се објави лажна вест дека на пожарници од Австрија кои помагаат со гаснење на пожарите во Малешевијата им е украдена моторна пила, на 10 август почна вирално да се шири на социјалните мрежи и од портали. Ден потоа, директорот на Центарот за управување со кризи, Ангелов, Дирекцијата за заштита и спасување, а и пожарниците директно ја демантираа оваа лага. Извинување и дилеми за вистинитоста објавија и двајца корисници на Твитер и Фејсбук, коишто меѓу првите ја објавија оваа лажна вест на 10 август.⁵

Преименување на детски одморалишта

„Знае некој од кога детски одморалишта во Крушево се именувани Талат Џафери и Амди Бајрам?“, напиша Твитер корисникот „Локумче #Апсаана“ на 9 август 2021. Користено е лажно внесување податоци во Гугл Мапс, за да се „докаже“ дека детските одморалишта во Крушево се навистина преименувани. Во текот на само 2 часа твитот беше споделен од петнаесетина други корисници, повеќето лажни профили и дел од пропагандистичката машинерија блиска до партијата Левица. Твитот беше споделен и од Јована Мојсоска, висока функционерка на оваа партија и една од најактивните на социјалните мрежи.⁶

Дезинформации поврзани со сексуално образование во училиштата

На 18 јули 2021, по серија објави со дезинформации на интернет и социјалните мрежи поврзани со сексуалното образование, Министерството за образование и наука преку соопштение демантира каква било поврзаност на објавените фотографии и содржини со сеопфатното сексуално образование. „Лажните вести и монтажи по

⁴ Види: <https://civilmedia.mk/lazhna-vest-za-izgorena-ptitsa-pokraj-gnezdo-vo-pehchevo-so-stari-fotografii-od-pakistan/>

⁵ Види: <https://civilmedia.mk/koj-i-zoshto-objavi-lazhna-vest-za-krazhba-na-motorna-pila-od-avstriskite-pozharnikari-vo-maleshevijata/>

⁶ Види: <https://civilmedia.mk/lazhni-profilii-bliski-do-levitsa-shirat-lazhni-vesti-za-preimenuvana-na-detskite-odmoralishta-vo-krushevo/>

социјалните мрежи се интензивираат со цел заплашување и лажење на граѓаните. Граѓаните да бидат спокојни, образованието се унапредува и реформира. Сите информации кои деновиве се шират поврзани со сексуалното образование, како оваа, се целосно лажни и апелираме граѓаните да не наследуваат“, стои во соопштението од МОН, и се додава дека како што многу пати извести Бирото за развој на образованието, сексуално образование воопшто не се воведува.

Дезинформации за бегалците од Авганистан

На 17 август, на Твитер профилот на Вечер во пост се објавува фотографија на поголема група мажи кои се транспортираат со авион, со наслов „Ниту една жена нема во авионот кој евакуира бегалци“. Истата дезинформација ја споделуваше и актерот популарен на социјалните мрежи, Сашо Тасевски. Повеќе корисници на Твитер ја препознаа лажната вест и веднаш ја демаскираа. Малку треба за да се дознае вистинското потекло на фотографијата, се работи за депортација на Авганистански бегалци од центрите за депортација од Турција во земјите од каде што потекнуваат, и истата е објавена на 18.04.2018 година.⁷

Поранешниот пратеник Илија Димовски на 21 август 2021 во гостување во „Тема на денот“ во Дневникот на Сител изнесе ставови дека за бегалците од Авганистан Владата на РСМ ветувала програма за вработување. „Претставниците на опозицијата продолжуваат со ширење лаги кои поттикнуваат вознемирување и ксенофобија кај населението. Владата не ветувала програма за вработување на граѓаните кои бараат засолниште од хуманитарната криза во Авганистан. Тоа не е точно, најстроги отфрламе ваквите невистини, Владата е целосно фокусирана на обезбедување безбедност, здравствена заштита, храна и кров над глава за миротворното население од Авганистан“ се вели меѓу другото во реакцијата на Владата.⁸

На 26 август, порталот без импресум МКДенес, објави дезинформација со наслов „ЕКСКЛУЗИВНО ВИДЕО: Заев свечено ќе пречекува 780 Авганистанци“. Во текстот се манипулира со изјави на портпаролот на владата кои се извадени од контекст, и дополнително коментирани од

⁷Види: <https://civilmedia.mk/so-stara-fotografija-se-shiri-panika-i-strav-kaj-graganite-deka-od-avganistan-ni-doagaat-samo-mazhi/>

⁸ Види: <https://civilmedia.mk/vlada-opozitsijata-da-ne-shiri-lagi-i-omraza-ne-postoi-nikakva-vladina-programa-za-vrabotuvane-li-tsa-od-avganistan-ova-e-aktsija-za-spasuvane-zhivoti/>

непознатиот автор на прилогот, кој своето (не)дело го завршува со монтирано лажно видео.⁹

Случаи на дезинформации и црна пропаганда против пописот

Членови и истакнати активисти и функционери на партијата Левица, со сите расположливи средства, вклучувајќи и пари и платени постови на Фејсбук, дезинформации и поттикнување на меѓуетничка омраза, се обидуваа да му наштетат на пописот. Односно, како што гласи една објава на социјалните мрежи од анонимен-бот профил, „Паѓа попис, паѓа Влада“. На Фејсбук групата „Не отварам врата“, преку фотомонтирана фотографија се заплашуваа граѓаните да не се напишуваат, бидејќи така ќе учествуваат во „косоваризација на Македонија“ . Спонзориран, односно платен пост се појави на Фејсбук за кампања против пописот. Постот беше платен од лицето Иван Јованоски, име е идентично со името на функционерот на Левица од прилепскиот гранок¹⁰, што [my се закануваше на новинарот и активист Петрит Сарачини](#), а учествуваше и во инцидентот со владината делегација предводена од премиерот Заев при одбележувањето на 11 Октомври на Могилата на непобедените во Прилеп.

Во овој период, се појави и напад со дезинформации врз 50-тина невладини организации кои во 2015 година изразиле јавно несогласување и недоверба кон иницијативата на тогашниот премиер Никола Груевски да набави софтвер и во 2016 година повторно да се обиде да спроведе попис, кој што пропадна во 2011 година, но овој пат електронски. Овој напад врз дел од граѓанското општество, во ист ден и ист час се појави најпрво на [Фејсбук групата „НеОтворамВрата“](#), а потоа, со 30 минути задоцнување и на [официјалниот профил](#) на пратеникот Димитар Апасиев, лидер на Левица. Бидејќи ова се случува и со други објави на групата што се реобјавени во приближно исто време и на официјалниот профил на Апасиев, тоа укажува дека ставовите на „НеОтворамВрата“ се поддржани од оваа партија.¹¹

---

⁹ Види: <https://civilmedia.mk/ne-zapiraat-lazhnite-vesti-za-pristiganeto-na-prvite-gragani-od-avganistan/>

¹⁰ Види: <https://civilmedia.mk/levicharite-so-sponzorirana-kampana-protiv-popisot-so-dezinformatii-gi-zaplashuvaat-graganite-so-kosovarizatsija/>

¹¹ Види: <https://civilmedia.mk/vistinomer-spinovite-okolu-popisot-ukazhuvaat-na-silna-zalozhba-toj-da-propadne/>

Освен ова, лидерот на „Левица“, Апасиев, на 20 септември на социјалните мрежи објави пост кој имаше над 1000 реакции и 128 споделувања, со тврдење дека над 200.000 Македонци одбиле да се напишат.¹²

Дезинформации во битката меѓу политичките опоненти пред почетокот на кампањата

Во периодот пред официјалниот старт на кампањата, во медиумите и на социјалните мрежи се ширеа и повеќе дезинформации и манипулирање со фактите на најразлични теми, чија цел главно беа напади врз политичките опоненти.

Таков е примерот со портпаролот на ВМРО-ДПМНЕ Наум Стоилковски, кој [на прес-конференција на 14 август изнесе невестина](#) дека градоначалникот на Скопје, Петре Шилегов одмора во хотелот „Монте Мулини“, хотел во Ровињ, Хрватска, каде за 6 ноќи за двајца требало да се плати 12.300 евра. „15 дена не може да се изгаснат пожари на 5 километри од Скопје. Ама Шилегов одмора, никаде го нема. 15 дена го нема. Изгоре Македонија, тој е во Ровињ“ – рече Стоилковски. [ЦИВИЛ МЕДИА](#) стапи во контакт со администрацијата на Град Скопје, од каде ја демантираа дезинформацијата.¹³

Друг пример се дезинформациите дека премиерот Заев наводно бил исфрлен од протоколот на германската канцеларка Ангела Меркел и дека Македонија е понижена и исклучена од иницијативата „Отворен Балкан“ и од процесот за интеграција во Европска Унија. За овој случај [пишуваше и „Вистиномер“](#), чии наоди се совпаѓаат со констатациите што ги објави Цивилмедиа во содржината [„Лажна и малициозна објава за средбата на Заев и Меркел“](#) на 15 септември.¹⁴

Во гостувањето на [„Тема на денот“](#), во Дневникот на ТВ Сител (05.09.2021), кандидатката за градоначалник на Општина Центар, Наташа Котлар – Трајкова, одговарајќи прашања во врска со проектот „Скопје 2014“, изнесе тврдење дека тој не бил на претходната власт и дека е изгласан од сегашните носители на власта. „И да не забораваме. Тој проект па и не беше на претходната власт. Тој проект беше изгласан токму од претставниците на сегашната позиција.“, изјави Котлар во

¹² Види: <https://civilmedia.mk/dali-levica-gi-bojkotira-popishuvachite-na-levica/>

¹³ Види: <https://civilmedia.mk/naum-stoilkovski-so-nova-lazhna-vest-na-pres-veli-shilegov-e-na-odmor-vo-hrvatska-a-toj-e-vo-skopje/>

¹⁴ Види: <https://civilmedia.mk/vistinomer-so-ist-naod-kako-tsvil-media-netochno-e-deka-zaev-e-iskluchen-od-protokolot-na-merkel-za-direktna-sredba/>

емисијата, иако фактите говорат во сосем спротивна насока од изнесените тврдења.¹⁵

Предизборните анкети исто така беа дел од политичките препукувања, а и користени за ширење дезинформации. Таков беше случајот со настапот на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Мицкоски на телевизија Канал 5 на 20 септември, каде, меѓу другото, тој изјави дека „БРИМА анкета е платена со владини пари на тендер“ и резултатите од истражувањето на БРИМА не се релевантни и дека очекува победа на ВМРО-ДПМНЕ на претстојните Локални избори. Оваа дезинформација беше демантирана од БРИМА, вистинскиот нарачател на анкетата „Слободен печат“ и од Владата.¹⁶

Во овој период имаше и појава на злоупотреба на сатирични содржини за ширење дезинформации. Таков беше случајот со содржина од порталот „Плусинфо“, која беше злоупотребена од корисници на социјалните мрежи, особено на Твитер, за манипулирање и ширење на лажна вест. Содржината со наслов „Маричиќ: Нема затвор за невакцинирани криминалци!“, којашто порталот „Плусинфо“ ја преземал од сатиричниот сајт „Кооперација“, осамна како скриншот на повеќе анонимни профили на социјалната мрежа Твитер, и беше користена за напад врз министерот за правда.¹⁷

Во периодот пред официјалниот старт на кампањата беа чести дезинформациите поврзани со деталните урбанистички планови, кои се користеа за мобилизација на граѓаните па и протести против тнр. „бетонизација“. Таков пример е дезинформацијата објавена на крај на месец август, дека Општина Карпош вцртува објекти за домување во ДУП кај средното училиште „Здравко Цветковски“, која беше демантирана од Општината.¹⁸

---

¹⁵ Види: <https://civilmedia.mk/dezinformatsii-za-skopje-2014-kandidatka-za-gradonachalnik-tsehtar-tvrdi-izglasani-e-od-segashnata-pozitsija/>

¹⁶ Види: <https://civilmedia.mk/brima-istrzhuvaneto-ne-e-plateno-od-strana-na-vladata-ekskluzivnoto-pravo-na-koristene-na-rezultatite-e-kupeno-od-sloboden-pechat/>

¹⁷ Види: <https://civilmedia.mk/satirichna-sodrzhina-za-ministerot-za-pravda-marichik-zloupotrebena-za-shirene-na-lazhna-vest/>

¹⁸ Види: <https://civilmedia.mk/netochna-e-informatsijata-deka-opshтина-karposh-vtsrtuva-novi-objekti-za-domuvane/>

ПЕРИОД НА ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

Главна цел политичките опоненти, но и други јавни личности

Од самиот старт на официјалната предизборна кампања на 27 септември 2021, се зголеми и интензитетот на дезинформации и црна пропаганда. Цел на овие објави најчесто беа политичките опоненти и претставници на неколку државни институции како и обиди за манипулирање со јавноста и гласачите, но не беше мал обемот на дезинформации и црна пропаганда насочена кон јавни личности кои воопшто не беа дел од изборниот процес. Во овој дел на анализата издвојуваме повеќе примери од дезинформации и црна пропаганда за дискредитирање на политичките противници на различни теми, кои се користеа за мобилизирање на гласачите.

Случаи на дезинформации и црна пропаганда во битката меѓу политичките партии

Порталот Прес 24, на 3 октомври објави содржина со наслов [„Анкета на „АКСИОС“: 59.3% поддршка за ВМРО-ДПМНЕ, а 10.7% се изјасниле за СДСМ“](#). Објавата е манипулативна и невинистинита, бидејќи она што се тврди во насловот не се резултати од одговори на прашањето за кој кандидат ќе го дадат гласот граѓаните на изборите, или која партија ја поддржуваат, туку се однесува на прифатливост на слоганите на двете партии за испитаниците.¹⁹

По написот објавен во „Независен весник“ на 10.11.2021, дека Ана Петровска го аминувала гасоводот низ парк-шумата Водно во 2011 година?, кандидатката за градоначалник на Скопје од „Зелен Хуман Град“ доби новинарско прашање во врска со гасоводот на кое одговори: „Што се однесува до гасовод, јас

---

¹⁹ Види: <https://civilmedia.mk/portalot-pres24-so-kratki-noze-za-predizbornata-anketa-na-aksios-2017/>

немам никаква допирна точка со гасоводот. Тој проект го водеше, во тој период додека јас бев државен секретар, господинот Јани Макрадули“. Но, во [документот](#) од сајтот на Општина Кисела Вода со објавената „Студија за оцена на влијанието врз животната средина на проектот – Национален гасификационен систем во Република Македонија, Делница 5 Скопје – Гостивар – Кичево“, на листата на соработници на студијата, прва е спомената „Ана Петровска, дипл. инж. архитект, – Експерт за оцена на влијанието на проектите врз животната средина“, што значи дека сепак има допирна точка помеѓу „Ана Петровска“ и гасоводот кој поминува низ Водно.²⁰

На почетокот на октомври, претседателот на ВМРО-ДПМНЕ, Мицкоски и пратеникот Антонио Милошоски излегоа со тврдење дека владата во Романија паднала поради пожар во модуларна болница, барајќи истото да се случи и со македонската влада по пожарот во модуларната болница во Тетово. Ова тврдење со денови беше повторувано и од други говорници и соопштенија од ВМРО-ДПМНЕ. Но, тоа тврдење, според повеќе светски агенции, не е точно. Асошијетед прес, на 5 октомври 2021, извести дека падот на романската владата е дел од политичката криза што започна пред еден месец кога премиерот Циту го отпушти министерот за правда Стелијан Јон од УСП-Плус поради непотпишување на програма за регионален развој. Освен програмата, како причини се наведуваат и критичната ситуација со пандемијата, а и несогласувања околу реформите во правосудството.²¹

Реформите во образованието исто беа дел од пропагандата и дезинформациите за време на изборната кампања. Фејсбук страницата „Скандал“ на 8 октомври објави видео во кое се тврди дека „Лудата власт во Македонија, на чело со Мила Царовска и Заев, фрла учебници во трактор и потоа ги носи на депонија.“ Ова видео потоа беше објавено и од порталите Курир

---

²⁰ Види: <https://civilmedia.mk/dali-ana-petrovska-od-zelen-human-grad-ima-dopirna-tochka-so-gasovodot-koj-minuva-niz-park-shumata-vodno/>

²¹ Види: <https://civilmedia.mk/miloshoski-i-mitskoski-so-kratki-noze-za-padot-na-romanskata-vlada/>

и Нетпрес, но со наслови во кои се вели дека власта пали и гори книги во Прилеп. „Власта пали учебници во Прилеп“ е насловот на текстот што го објави Курир, додека пак Нетпрес објави содржина со наслов „Скандал во Прилеп, вчера гореа книги“. Но, во кусото видео не се гледаат ниту запалени книги, ниту пак кој фрла книги во приколката, ниту депонија, ниту дека тоа го прави некој претставник на власта. Сепак овие дезинформации, потоа се слушнаа и во говор на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ Мицкоски на партиски предизборен митинг. И тој тврди дека се палат книги, иако во посоченото видео тоа не се гледа.²²

Друг ваков случај на дезинформации за реформите во образованието и дигиталните книги беше забележан на 7 октомври, кога министерката Царовска по конференција за финансиска едукација во средните стручни училишта, пред новинарите рече дека учебниците треба да се користат во дигитална верзија, со мултимедија и квизови кои ги нема во печатената верзија. Но дел од порталите, во наслови извлекоа друг заклучок. „Родителот кој на своето дете му дава книга, му прави штета, рече Царовска“ [вели насловот на порталот mms.mk](https://civilmedia.mk/mms) на Радио Канал 77. Ист наслов за изјавата на Царовска употреби и „Вечер“, како и порталот [Весник](https://civilmedia.mk/vesnik), а реакција базирана на оваа манипулација со изјавата на Царовска имаше и [партијата Родина](https://civilmedia.mk/rodina).²³

Еден од повидливите случаи на манипулации и дезинформирање на јавноста беше оној со бугарското државјанство и лична карта на кандидатката за градоначалник на Скопје, Данела Арсовска, кои беа објавени од владејачката партија, СДСМ. Арсовска, иако најави дека ќе тужи за изнесените тврдења и велеше дека е жртва на хајка, никогаш не изнесе кредибилни факти со кои би ги демантирала тврдењата на СДСМ. Од друга страна, бугарскиот портал „24 часа“ објави дезинформација дека бугарска лична карта издадена на име на Дан(и)ела Арсовска не

---

²² Види: <https://civilmedia.mk/kurir-netpres-i-mitskoski-so-kratki-noze-za-palene-knigi-vo-prilep/>

²³ Види: <https://civilmedia.mk/mms-vecher-vesnik-rodina-i-sasho-tasevski-so-kratki-noze-za-tsarovska-i-uchebni-site/>

постои. Дезинформацијата ја пренесоа Инфомакс, Курир, Република, Плусинфо, Фактор и други македонски портали. Ова е само дел од случајот за бугарското државјанство на кандидатката за градоначалник на Скопје што го објави СДСМ, кој со денови ја брануваше јавноста.²⁴

Во периодот на кампањата беа забележани повеќе случаи на манипулација на јавноста преку компјутерски изменети фотографии. Таков е случајот со дезинформацијата на порталот АлбМаниа за поткуп на гласови во Струга од страна на министерот за информатичко општество Јетон Шакири, која потоа се ширеше вирално на социјалните мрежи. Всушност, се работи за фотографија стара повеќе од една година, од учество на Шакири во хуманитарно делење на помош за загрозени семејства на почетокот на Ковид -19пандемијата.²⁵

Сличен случај со дезинформации за наводен поткуп на гласови беше забележан со фотографија на која се гледаат вреќи со компири и пакети со масло за јадење. Фотографијата се ширеше вирално на социјалните мрежи со објаснување дека станува збор за поткуп на гласачи пред локалните избори, иако се работи за стара фотографија, која беше злоупотребена и за време на кампањата на претходните парламентарни избори, со слична цел. Оваа дезинформација беше разоткриена од проверувачите на факти од „Вистиномер“.²⁶

Еден од случаите на дезинформирање и манипулирање на јавноста беше поврзан и со наводно присуство на вооружени лица на денот на изборите, 17 октомври. Маркукуле објави манипулативен наслов дека „Амбасадата на САД го известила ОЈО дека 83 лица добиле оружје со цел попречување на изборниот процес“, што не кореспондира со тоа што се тврди во текстот, дека Амбасадата на САД не го известила ОЈО дека 83

---

²⁴ Види: <https://civilmedia.mk/24-chasa-objavi-a-infomaks-kurir-republika-plusinfo-faktor-i-drugi-prenesoa-dezinformatsii-za-bugarskata-lichna-karta-na-dan-i-ela-arsovska/>

²⁵ Види <https://civilmedia.mk/ministerot-shakiri-zhrtva-na-fotoshop-izmama-za-navoden-potkup-na-glasovi-vo-struga/>

²⁶ Види: <https://vistinomer.mk/so-stara-fotografija-se-dezinformira-za-potkup-na-glasachi-pred-lokalnite-izbori/>

лица добиле оружје со цел попречување на изборниот процес, туку за доставена пријава од лице од политичка партија, која ја проследила до надлежните за да се провери. Портпаролот на МВР, Ангеловски на денот на изборите за Слободен печат изјави дека „во врска со оваа пријава се преземени сите неопходни мерки и активности во координација со Агенцијата за разузнавање и Агенцијата за национална безбедност. Апсолутно можам да кажам дека до сега нема никаква потврда во однос на оваа пријава“.²⁷

Лидерот на Левица, Апасиев, и во кампањата беше извор на неколку дезинформации и манипулации. На 13 октомври, во пост на Фејсбук, Апасиев дезинформираше дека браќата Жарко и Дарко Масларковски, истакнати активисти на партијата „се гонат кривично – со обвинителен предлог – за извикување „Македонија“ на протест“, пишува Жарко Трајаноски во анализа за ЦивилМедиа. „Браќата-рапери ПУКА Козметика, кои се на нашата советничка листа во Аеродром, наместо за прекршок се гонат кривично – со обвинителен предлог – за извикување „Македонија“ на протест!“, напиша Апасиев. Но ова тврдење не е точно. Тоа може да се види од самиот обвинителен предлог, кој го објавија самите браќа Масларковски на Фејсбук. Во обвинителниот предлог, споменатите лица воопшто не се товарат „за извикување „Македонија“ на протест“, туку за кривично дело „Напад врз службено лице при вршење работа на безбедноста“. Во самиот документ, воопшто не се спомнува никакво „извикување „Македонија“ на протест“!²⁸

На 29 октомври, пак, лидерот на Левица, Димитар Апасиев без да приложи никакви докази, неколку часа пред да започне изборниот молк за вториот круг на Локалните избори, на Фејсбук и Твитер објави лажна вест дека синот на Петре Шилегов поседувал луксузен деловен објект во новоотворениот трговски

---

²⁷ Види: <https://civilmedia.mk/markukule-so-kratki-noze-za-ambasadata-na-sad-i-prijavata-za-vooruzheni-litsa-na-izborite/>

²⁸ Види: <https://civilmedia.mk/apasiev-so-kratki-noze-za-obvinenieto-kon-brakata-maslarkovski-kandidati-za-sovetnitsi-od-levitsa/>

центар Ист Гејт. Тогаш актуелниот градоначалник на Скопје и кандидат за втор мандат, Петре Шилегов го демантираше лидерот на Левица, Димитар Апасиев, тврдејќи децидно дека неговиот син нема сопственост на деловен простор во новоотворениот Ист Гејт.²⁹

Пример за дезинформации чијашто цел се претставници на институциите кои не се дел од изборната трка беше забележан во емисијата „Заспиј ако можеш“ на ТВ Алфа, кај Богдан Илиески на Фејсбук и порталот “Република”, кои, според Марјан Забрчанец, национален координатор за стратешки комуникации во Владата на Северна Македонија, изнеле „лаги и клевети спакувани во прашална форма, дека јас сум бил наводно потомок на “подмочан благонадежен Блгарин” Божидар Забрчанец кој наводно и служел на “фашистичката окупаторска армија”. Инаку, споменатиот Божидар Забрчанец и неговиот брат биле истакнати учесници на НОБ.³⁰

Меѓу темите кои беа поддоминантни во изборната кампања беа и оние што се поврзани со загадувањето на воздухот, кои се користеа за меѓусебни обвинувања на политичките актери и учесници во кампањата. Таков е случајот со кандидатката за градоначалник на Општина Центар, Наташа Котлар, која зборуваше за загадувањето во реклама објавена на официјалната страница на ВМРО-ДПМНЕ, изнесувајќи невестинито тврдење дека Скопје е најзагаден град во Европа.³¹

Слични невестини беа искажани од кандидатката за градоначалничката функција во Скопје поддржана од ВМРО-ДПМНЕ, Данела Арсовска, која на партиски митинг одржан на 12 октомври за аерозагадувањето кажа дека „состојбата не се

---

²⁹ Види: <https://civilmedia.mk/shilegov-lazhna-vest-e-deka-sin-mi-ima-sopstvenost-na-deloven-prostor-vo-novootvoreniot-ist-geit-privezokot-apasiev-doozbrabotuva-za-gazdata/>

³⁰ Види: <https://civilmedia.mk/zabrchanets-apel-do-natsionalistite-da-ne-mi-ja-chepkat-partizanskata-familija/>

³¹ Види: <https://civilmedia.mk/natasha-kotlar-so-kratki-noze-za-zagaduvaneto-vo-skopje/>

менува на подобро“, што не е точно според повеќе статистички податоци изнесени од релевантни субјекти.³²

Употребата на јазиците во институциите и во оваа кампања беше предмет на дезинформации, со кои продолжи да се поттикнува етничка нетрпеливост меѓу граѓаните. Таков е случајот со [пост](#) на [Фејсбук](#) за кој извести „Вистиномер“, а во кој се манипулираше дека таблата со името на државниот орган Државна изборна комисија, е испишан на начин што македонскиот е трет јазик во колоната, а пред него се албанскиот и влашкиот јазик. Како илустрација за „докажување“ на ова тврдење, се користи фотографија од телевизиски пренос на прес конференција на ДИК за локалните избори. Меѓутоа, фотографијата е пресечена „на половина“, односно, на неа е претставен само половичен дел од паното зад членовите на ДИК. Кога ќе се погледне [целосната табла](#), се гледа дека од левата страна, најнапред на македонски јазик со кирилично писмо испишано е името на државната институција одговорна за спроведување на изборите.³³

Мониторинг тимот на Цивил го регистрираше и случајот кога Александар Митовски од Инфомакс, во гостување кај Јанко Илковски на ТВ Сонце на 20.10.2021, меѓу другото, изнесе и невинности за набавките за Зоолошката градина. Митовски рече дека се правела „фонтана за пингвини која што кошташе 2 милиони евра“. Но, тоа е далеку од вистинската цена на чинење, не само на фонтаната, туку и другите елементи од новото живеалиште на пингвините. Дезинформации на оваа тема имаше и претходно, а нив ги демантираше директорот на Зоолошката градина, Галетановски.³⁴

Дел од пропагандната битка во кампањата станаа дури и цените на нафтените деривати, кои зависат од движењето на цената на

---

³² Види: <https://civilmedia.mk/danela-arsovska-so-kratki-noze-za-zagaduvaneto-na-vozduhot-vo-skopje/>

³³ Види: <https://civilmedia.mk/vistinomer-ne-e-tochno-deka-imeto-na-dik-e-ispishano-prvo-na-albanski-pa-na-makedonski-jazik/>

³⁴ Види: <https://civilmedia.mk/aleksandar-mitovski-od-infomaks-so-kratki-noze-za-fontana-za-pingvini/>

нафтата на светските берзи. Таков е случајот со поранешниот пратеник и висок функционер на ВМРО-ДПМНЕ, [Влатко Ѓорчев](#), кој објави пост на социјалната мрежа Твитер споредувајќи ја цената на дизелот во време на владеење на ВМРО-ДПМНЕ и во време на СДСМ. Но оваа констатација предизвика лавина реакции од други корисници, кои го потсетија Ѓорчев и на други цени што ги имал дизелот во време на владеењето на ВМРО-ДПМНЕ, а и на СДСМ. „Лани во април-мај беше 42 денари .и ???“, се вели во еден од одговорите. Во друг одговор се посочува на цената на горивата во 2012 година, кога дизелот чинел 74,5 денари а бензинот 90 денари, што е далеку повеќе од сегашната цена на дериватите.³⁵

Заклучоци и препораки

И од практичните примери и случаи во оваа анализа, но и од оценките на меѓународните набљудувачи и други медиумски организации кои го следеа изборниот процес, може да се заклучи дека подобрувањата во сферата на медиумските слободи и во некои аспекти на известувањето на влијателните медиуми, пред сè преку отсуство на отворена тенденциозност и навивање кои беа видливи за време на изминатите неколку изборни циклуси, за жал, не донесоа значајно поместување во начинот на известување за изборите. Напротив, ситуацијата продолжува повторно да се влошува, ставајќи ги под ризик и оние малку придобивки остварени од 2017-та година наваму во поглед на слободата на медиумите.

Продолжува експлозијата на содржини во кои доминираат пропагандата, дезинформациите и омразата, кои доведуваат до поларизација на политичката дебата а со тоа и на општеството, и тоа со зголемен интензитет и во нови форми, особено кај порталите и на социјалните

---

³⁵ Види: <https://civilmedia.mk/vlatko-gorchev-so-kratki-noze-i-manipulatsii-za-tsenata-na-gorivata-vo-vreme-na-sdsm-i-vmro-dpmne/>

мрежи, чие влијание веќе го надминува она на традиционалните медиуми.

Во овој контекст, се уште стои и се засилува констатацијата на мониторингот на ЦИВИЛ искажана во анализата за парламентарните избори минатата година, дека Северна Македонија нема доволно силни механизми, ниту легислативни ниту пак институционални, за справување со дезинформациите. За жал, и онаму каде што има соодветна легислатива, како во доменот на говорот на омраза, и понатаму е изразена и видлива културата на неказниност, која е резултат пред сè на недоволна активност на надлежните институции, коишто треба да го гонат и санкционираат говорот на омраза како кривично дело, по службена должност.

ЦИВИЛ неколку изборни циклуси наназад препорачува изнаоѓање и креирање на законски и институционални механизми за справување со дезинформациите во рамки на ограничувањата на слободата на изразување предвидени со меѓународните конвенции, во процес кој ќе биде сеопфатен и инклузивен за сите засегнати страни.

Воедно, организацијата препорачува и зајакнување на саморегулацијата во насока на суштинска борба против дезинформаторите и избегнување на пристапот на „бајсајдизам“. Точните и проверени информации се главната цел за која треба да се борат новинарите и медиумите, а не постигнувањето на „балансот“, кој не секогаш значи давање простор за оние што дезинформираат во име на постигнување на некаква „неутралност“ или „објективност“ на медиумите.

Воедно, ЦИВИЛ ги повторува своите препораки за интензивирање на институционалната акција за воведување на медиумската писменост во образовниот

процес но и пошироко, бидејќи таа не е важна само за публиката и зајакнување на отпорноста на граѓаните кон дезинформациите и омразата, туку пред сè за медиумите. Медиумски неедуцираната публика, според повеќе истражувања, далеку повеќе консумира непрофесионални медиуми, што го доведува во прашање економскиот опстанок на професионалните медиуми кои треба да работат за јавниот интерес. Клучот на успехот лежи во соработката помеѓу образовниот систем, медиумите и нивните организации, јавниот сервис и надлежните институции и регулаторни тела, како што се АВМУ, МОН, МИОА, Државната изборна комисија, Комисијата за заштита од дискриминација и Антикорупциската комисија.

Оваа анализа е резултат на заеднички труд и соработка на истражувачите Петрит Сарачини, Жарко Трајаноски, новинарите и уредниците на Цивилмедиа и Мониторинг тимот на Цивил. Во неа се сублимирани повеќе примери и случаи на дезинформации, пред и за време на изборната кампања за Локалните избори 2021.

МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ГОВОР НА ОМРАЗА

Говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на Локалните избори 2021

Резиме на анализата од мониторингот на медиумите што го спроведе ЦИВИЛ за време на процесот на спроведување на Локалните избори 2021

ЖАРКО ТРАЈАНОСКИ

По извршениот мониторинг за првиот круг и за вториот круг од изборната кампања во 2021, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ААВМУ) објави два извештаја за начинот на известување на радиодифузерите, но не детектирале програми кои шират дискриминација, нетрпеливост или омраза за време на Локалните избори 2021.

Во оваа анализа се фокусиравме на повеќе медиумски содржини – примери за говор кој

поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на „Локалните избори 2021“. Анализата нуди доволно примери и аргументи дека говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во медиумите е сè уште актуелен проблем, кој треба да се адресира од страна на надлежните институции и по локалните избори во 2021 година.

Медиумски примери за дискриминација, нетрпеливост и говор на омраза врз основа на политичка припадност или политичко уверување

Политичкиот говор против „предавници“, „квислинзи“, „колаборационисти“, „северџани“, „комуњари“, „непријатели“, итн. беше користен како алатка за политичка борба и за време на кампањата за Локалните избори 2021 од страна на повеќе партии, особено од страна на опозицијата.

Уште на самиот почеток на изборната кампања, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Христијан Мицкоски, почна да ги жигосува ставовите на своите политички противници како „предавнички, капитулантски, квислиншки“, а самите нив како „предавници“. Така, по митингот на ВМРО-ДПМНЕ во Неготино на 29.09.2021, повеќе медиуми известува дека Мицкоски посочил дека „власта на СДСМ се најдобрите предавници“.

Мега - националистичкиот говор на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ против криминализираните „предавници“ од власта, беше практикуван и од други политичари од ВМРО-ДПМНЕ. Неколку дена по националистичката тирада на Мицкоски, пратеникот и поранешен министер за надворешни работи, Антонио Милошоски го опиша актуелниот потпретседател на владата како „предавник без идентитет“. И потпретседателот на ВМРО-ДПМНЕ и пратеник, Александар Николоски во изјава дадена во изборната кампања, и пренесена од МИА, ги опиша своите политички конкуренти како „бандити“ и „национални предавници“. Ваквиот „патриотски“ дискурс против предавниците и предавствата од страна на раководството на ВМРО-ДПМНЕ беше следен и од кандидатите на локално ниво во нивните политички изјави. Фејсбук страницата на „Унија на ветерани на ВМРО-ДПМНЕ“ и порталот „Македонска нација“ објавуваа потпалувачки говор кон „предавничките политики“ и кон „внатрешните непријатели и предавници“, сугерирајќи справување со „сите наши внатрешни предавници и надворешни непријатели“.

Непосредно пред официјалниот почеток на изборната кампања, партијата „Левица“ го обвини премиерот дека потпишал „предавнички договор“ со „самопрогласената држава Косово“. Од самиот почеток на кампањата, активисти на Левица, особено на социјалните мрежи, користеа „патриотски“ дискурс

против „предавниците.“ На главниот митинг во Скопје, пратеникот Димитар Апасиев потенцираше дека „...конечно дојде времето кога ни се плашат – и треба да ни се плашат, бидејќи ќе бидеме сурови, безмилосни кон нивните криминали и нивните предавства“.

Во објава на 10 октомври 2021, „Левица“ користеше потпалувачки говор против „овие квислинзи на власт“, а во [објава на 11 октомври](#), „Левица“ користеше експлицитен потпалувачки говор против „квислиншката власт“ и „домашните предавници во Македонија“. По инцидентот на одбележувањето на 11 октомври во Прилеп, предизвикан од активисти и носител на советничка листа на Левица, пратеникот Димитар Апасиев повторно користеше јазик кој поттикнува омраза против „квислинзите“ и „предавниците“, а „Левица – Прилеп“ го [опиша](#) чинот како чин против „неофашистичката влада“.

Во текот на кампањата, лидерот на „Левица“ продолжи да шири дезинформации и поттикнува нетрпеливост и омраза кон неистомисленици, не само против „Северџанските заевисти“ туку и против оние што ги нарекува „Либтардфашисти“. Пред гласањето во првиот круг од изборите, Апасиев упати „Апел до неопределените“ со жесток вокабулар против „домашните окупатори“, „внатрешните квислинзи“, „башибозукот на властодршците“, но и

против „соросписки „фактчекери“ и забрвтана енцио-пропаганда“.

И други политички партии и активисти користеа говор кој поттикнува дискриминација и омраза кон „предавници“ за време на кампањата. На пример, кумановскиот огранок на владејачката партија СДСМ, го означи како предавство повторното кандидирање на „предавникот“ Максим Димитриевски, кој стана градоначалник на Куманово како предлог на СДСМ во 2017, а не беше подржан од партијата во 2021.

ЦИВИЛ укажа на „црна кампања во која преовладуваат говорот на омразата, навредите и дезинформациите за политичките конкуренти“, и посочи дека „доминира темата со трагедијата во Тетово која се користи за дискредитирање на политичките противници“, со организирана хајка против СДСМ. Трагичниот настан по пожарот во Тетово, беше перманентно користен за време на кампањата за ширење на дезинформации и оркестриран говор на омраза, каде што главна мета беа градоначалничката на Тетово, министерот за здравство, но и лидерите на ДУИ и СДСМ.

И помали опозициски партии и партиски активисти за време на кампањата користеа говор против „предавниците“, „северџаните“, „квислинзите“, „комуњарите“, како активистите на партиите Единствена Македонија, ТМОРО, МААК, итн.

По изборите, партиска активистка на ДУИ упати закани со војна, изјава која беше осудена од лидерот на ДУИ Али Ахмети и предизвика повеќе општествени реакции, а партијата „Левица“ поднесе кривична пријава за предизвикување омраза, раздор и нетрпеливост врз национална основа.

По изборите, откако ВМРО-ДПМНЕ најави, но не оствари ново парламентарно мнозинство, пратеникот Кастриот Реџеми од Движењето Беса, кој не се појави на гласање во парламентот, беше мета не само на дезинформации (дека бил „киднапиран“), туку и на говор кој поттикнува дискриминација и омраза. Кон пратеникот се поттикнуваше омраза од страна на политичките неистомисленици, беше жигосуван како „предавник“, а неговиот чин беше опишуван како предавство. Ваквиот радикален дискурс дополнително поттикнуваше говор на омраза врз основа на етничка и политичка припадност на социјалните мрежи.

Говор кој поттикнува дискриминација и омраза од медиуми, новинари и други јавни личности

Говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување или политичка припадност, беше користен и од страна на медиуми, новинари, и други јавни личности, пред, за време и по локалните избори 2021.

Ќе сумираме неколку изрази користени од познати новинари: „квислинзи во мали пакувања“, „наездата на предавството, насилството, простотилакот и криминалот на струмичката мафија“, „Можеби претерувам дека реки ќе се леат, но дека ќе се лее крв, ако некој се обиде да ни наметне дека ние сме „Бугаромакедонци“, тука немам никаква дилема...“; „северџани“, „предавници“ и „одроди“; „антимакедонски монструми“, „дркотирам мороните“, „наркоманско-предавничка банда“, говор против „соросоидите“ стигматизирани како „странски платеници“, потпалување патриотски и етнички страсти со дезинформации и теории на заговор, обвинувања за предавство на националниот идентитет, правење дискриминаторски поделби на „патриоти“ и „кастриоти“, итн.

Ќе сумираме и изрази користени од познати јавни личности: „тоа дувло на национални предавници, кримиолигарси и паразити“, „најголемиот бугараш и предавник на македонските интереси“, „бандата предавничка“, повици за гласање против „националното предавство“, обвинувања за „велепредавство“, прогласувања „државни предавства“ и „државни предавници“, поттикнување нетрпеливост кон „бандата криминална“, обвинувања за „договор со ѓаволот“ и „националното предавство“ за „30 јудини сребреници“, како и за „пеколен круг на предавства“, поттикнување нетрпеливост кон

„комуњарите и комуњаризмот како општествен паразитизам, како едноклеточен и примитивен организам“, кон „бесни и гладни за човечко месо паразити“; говор „домашните колаборационисти“, дезинформации и обвинувања за „велепредавство“, за „демакедонизирана Македонија“, „за помор на македонскиот род, македонското име, за сè што е македонско“.

Сите овие примери се сведоштво дека говорот кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување и политичка припадност беше составен дел од јавниот дискурс пред, за време, а и по Локалните избори 2021.

Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност

Говорот на омраза врз основа на етничка припадност беше детектиран неколку месеци пред изборите, а таквиот говор вклучуваше и ширење повици за насилство на социјалните мрежи, особено по гласањето на законот за државјанство. Говор кој поттикнува меѓуетничка омраза на социјалните мрежи беше детектиран пред и за време на одржување на пописот, со ширење дезинформации и заплашувања со „косоваризација“ на Македонија.

Во почетокот на изборната кампања, како ефект на предизборните мултиетнички коалиции, во политичкиот дискурс имаше очекување дека ќе се

намали говорот кој поттикнува нетрпеливост, дискриминација и омраза врз етничка основа. Меѓу политичките соперници имаше обиди за политичко дискредитирање со обвинувања за поранешно ширење на говор на омраза врз етничка основа.

По првиот круг од локалните избори, ЦИВИЛ регистрираше објави на социјалните мрежи кои „предизвикуваат коментари со говор на омраза и етничка нетрпеливост“, и повика „да се смират политичките страсти и да нема реваншизам по ниедна основа“.

За време на изборната кампања, забележително беше користење на дискриминаторските термини „северџан“ и „северџанистанци“, не само од страна на новинари и колумнисти, туку и против новинари и опозициски политичари.

По вториот круг на изборите, на социјалните мрежи имаше разгорување на говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност, особено по објавата за „чизмите на таван“ која може да се протолкува како закана за војна упатена од страна на една политичка активистка. Таквиот дискриминаторски говор, кој поттикнуваше етничка нетрпеливост и омраза особено се засили откако опозициските партии не успеаја да го ефектуираат најавеното ново

парламентарно мнозинство со гласање на недоверба на владата.

Дури и катастрофалната сообраќајна несреќа во Бугарија предизвика говор на дискриминација и омраза врз етничка основа, по што најпосле уследи и институционална реакција, која отсутствуваше за време на изборната кампања.

Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи

Во контекст на Локалните избори 2021, беа детектирани и други видови на говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи, најмногу врз основа на пол и род. Мета на ваков говор беа и кандидатки за градоначалнички, но и министерки во владата. Негативната реторика и личните напади кон одредени кандидати, особено жените, беше осудена од претставничката на набљудувачката мисија на ОДИХР за изборите, а црната кампања на родова основа беше осудена и од страна на ЦИВИЛ.

Во анализата се даваат примери за говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза и врз други основи: врз основа на сексуална ориентација, врз основа на националност/државјанство, врз основа на религија или верско уверување, врз основа на попреченост, припадност на маргинализирана група, итн.

Исто така, во анализата се даваат примери и општествени реакции за говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза во контекст на пандемијата и мерки против пандемија, насочен против здравствените работници и властите.

Беше забележан и говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон мигранти и бегалци, не само пред изборите, туку и за време на изборната кампања.

Освен тоа, и на овие избори имаше примери за говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон новинари и медиуми. Пред крајот на изборната кампања, се интензивираше говорот на омраза и насилство, насочен не само кон кандидати и учесници на изборите, туку и кон други јавни личности, интелектуалци, граѓански организации и активисти.

Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон здруженија на граѓани и граѓански активисти беше документиран од страна на ЦИВИЛ во повеќе наврати во контекст на „Локалните избори 2021“.

ЦИВИЛ регистрираше и повеќе закани кон самата организација, дури и повици од заканувачите кон граѓаните да ги снимаат и фотографираат членовите на Мониторинг тимот на ЦИВИЛ и да им ги достават материјалите.

ЦИВИЛ во текот на кампањата ги повика надлежните институции да ги сфатат сериозно повиците за насилство и говорот на омраза и да реагираат. По локалните избори, на меѓународниот ден на толеранцијата, Цивил повторно ги повика надлежните институции да преземаат соодветни мерки во однос на непрекинатиот говор на омраза, и да ја отфрлат праксата на неказниност.

ПРЕГЛЕД

Изборни реформи, измени и препораки: Меѓу политичките и граѓанските интереси

БИЉАНА ЈОРДАНОВСКА

Министерството за правда на почетокот на 2021 започна со работа на измените во Изборниот законик. За таа цел се формираше работна група во која учествуваа претставници на граѓанските организации, меѓу кои и ЦИВИЛ, Државната изборна комисија, Антикорупциската комисија, Државниот завод за ревизија, политичките партии и експерти што согласно препораките на ОБСЕ/ОДИХР, но и на сите релевантни чинители работеа на конкретни измени по членови и ставови во самиот законик.

Министерството за правда како покровител на процесот, во мај ја продолжи работата со претставници на парламентарните партии и Министерството за внатрешни работи со цел да започне и да води конструктивни дијалози во контекст на изборните измени и измените во изборниот модел. Иако беше во временски теснец, доколку се почитуваа временските рамки дадени во

финалните документи од Правда, беше можно да се направат квалитетни измени, доколку постоеше волја од политичките партии застапени во парламентот. Во овој документ се објавуваат акценти од работата на ЦИВИЛ во оваа област и јавните настани со кои организацијата даде значаен придонес кон јавната дебата во општеството.

Препораките на ЦИВИЛ во Работната група за измени во Изборниот законик

ЦИВИЛ како организација што будно и во континуитет ги следи изборните процеси, имаше активно учество во работната група за измени во Изборниот законик. Дел од препораките на ЦИВИЛ се однесуваат на:

Една изборна единица

- Воведување на отворени листи
- Реформи на ДИК, вклучително и на структурата на институцијата
- Овластени лица за поднесување на приговори да бидат и релевантни домашни организации кои спроведуваат мониторинг на изборните процеси
- Прочистување на Избирачкиот список
- Продолжување на рокот за обуки и едукација, како и избор на членови на ОИК и ИО, во случаи кога се работи за редовни изборни циклуси
- Регулација на периодот од распишување на изборите до официјалниот старт на изборната кампања, кога учесниците во изборните

процеси наоѓаат начини да го заобиколат законот и да започнат со предвремени изборни кампањи долго пред законски предвидената рамка

- Промени во начинот, динамиката и обемот на кампањите за едукација на гласачите
- Сите препораки за политичкото финансирање објавени во [Извештајот на ЦИВИЛ за политичко финансирање на предвремени парламентарни избори 2020](#)

Конференција „Какви закони, такви избори“

Потребата од нов Изборен законик и во пресрет на Локалните избори 2021 остана неостварена, но затоа се направија измени во постојниот Изборен законик, 37-ми по ред. Покрај усогласувањето на некои спорни членови преку кои се олесни работата на ДИК, немаше суштински промени.

Притоа, забележливо е мешањето на политиката во овие процеси, што беше потврдено и од владини извори.

„Имаме политика која што без оглед на тоа што ние ќе сработиме и сме се договориле, на крајот доаѓа пред политичкиот фактор кога треба да се усвои определено законско решение. Политиката ни е инволвирана во целиот процес уште при подготовка на законското решение. Процесот ни е заглавен“ - изјави државната советничка при Министерството за правда и модераторка на Работната група за измени во Изборниот законик, Радица Лазареска Героска на

[конференцијата „Какви закони, такви избори“](#) што ја организира ЦИВИЛ на 12 мај 2021 година.

На истиот настан, [проф. Рената Дескоска](#), инаку министерка за правда во периодот 2017-2018, го констатира истото што и ЦИВИЛ.

„Пред сите избори се работи на измени на Изборниот законик. Мислам дека самиот законик, сам по себе, веќе не трпи толку измени. Не е читлив, текстот е хаотичен и затоа е подобро да се оди со нов Изборен законик. Клучните пунктови на кои треба да се обрне внимание во носење на нов Изборен законик треба да бидат во делот на она што значи прочистување на Избирачкиот список, односно негово постојано апдејтирање до денот на изборите. Значајни се и правните аспекти по завршување на изборите, а тоа е постапката за обезбедување на ефикасни прави лекови. Граѓаните како учесници во изборниот процес немаат ефикасен правен лек за заштита на гласачкото право“, објасни Дескоска.

Потребата за нов Изборен законик ја истакна и [Благица Димитровска од „Инклузива“](#) во контекст на лицата со попреченост. Дел од препораките на ОБСЕ/ОДИХР се поклопуваат со нивните барања за измени во Изборниот законик, но како што вели, одбегнувањето на нивното инкорпорирање во самиот законик, под изговор дека многу други закони се инволвирани, па и самиот Устав, не смее да биде пречка. Одземањето на правото на глас на граѓанинот по било која основа е недозволиво.

ЦИВИЛ подолго време ја истакнува потребата од целосно нов изборен законик. Изборите не се на политичките партии, туку се за граѓан(к)ите. Партиите се на врвот на таа пирамида, а тоа би требало да се граѓаните.

Препораките што произлегоа голем број јавни настани на ЦИВИЛ упатуваат на фактот дека сè уште се чувствува товарот на политизираноста на системот. Фокусот на задоволување и консензуализирање на ставовите и потребите на политичките партии, како учесници во изборните процеси, го става граѓанинот во втор план, а од искористувањето на правото на глас, зависи опстанокот на политичките партии на политичката сцена.

Нов изборен законик чија примарна цел би бил граѓанинот како одлучувачки фактор, е клучниот сегмент за кој треба да се зборува и на кој треба да се работи во најскоро можно време.

Конференција „Изборни реформи во пресрет на локалните избори: постигнувања и предизвици“

По завршување на работата на групата за измени во Изборниот законик, Министерство за правда ги започна работните средби со претставници на парламентарните политички партии вклучувајќи ги и политичките претставници на помалку бројните заедници, како и со учество на министерот за внатрешни работи, Оливер Спасовски. Со цел да се разговара конструктивно и да се дојде до

консензуални решенија, разговорите имаат цел да се отворат сите прашања со можни измени во изборниот модел, да се споделат ставови и предлози.

Иако измени во изборниот модел пред одржувањето на локалните избори беа невозможни, сепак, Министерство за правда остави простор за градење политички дијалог кој независно од изборите оваа година, ќе придонесе кон приближување на ставовите кои, во перспектива, би требало да донесат прифатливо решение за сите.

ЦИВИЛ организираше [конференција](#) „Изборните реформи во пресрет на локалните избори: постигнувања и предизвици“ на 24 јуни 2021 година, на која се отворија овие прашања. Фокусот првенствено беше насочен кон измените во Изборниот законик, колку тие се прифатливи за политичките партии. Сепак, гледајќи на нив како речиси завршена работа, учесниците се осврнаа на изборните реформи во контекст на промена на изборниот модел, досегашни постигнувања, очекувања и препораки, но и предизвиците во контекст на локалните избори.

Така, [Министерот за правда, Бојан Маричиќ](#), во своето обраќање на конференцијата на ЦИВИЛ, изјави дека, иако се очекува долг процес во одлучување за измени на изборниот модел, конструктивноста на разговорите, покажува дека се постигнува демократизација на изборните процеси. Во своето излагање, министерот Маричиќ фокусот го насочи

токму кон локалните избори и можноста за отворени листи за советници.

„Целиот изминат период работевме во насока на поголема демократизација на целокупниот изборен процес, но искрено не верувам дека на претстојните локални избори ќе се гласа со отворени советнички листи, со оглед на временски период кој останува до одржувањето на локалните избори. Тоа што е можно да го направиме е да ги имплементираме препораките на ОБСЕ и ОДИХР. Избрзаното носење на било каков закон, може да даде само закон на хартија, а тоа не го сакаме. Партиите ќе мора да продолжат и периодот после изборите, уште поинтензивно и конструктивно да работат на ова прашање, бидејќи е од особено значење за државата, но првенствено за самите граѓани“, истакна Маричиќ.

Ставот на Владата е дека членовите на општинските совети треба да се бираат преку отворени листи, но останува предизвик да се разговара за начинот на кој градоначалниците ќе го освојуваат мандатот, само со еден круг на гласање или во два круга.

За изборниот модел, неговата измена и имплементација, како за локалните, така и за парламентарните избори, зборуваа и Арбер Адеми од ДУИ и Халил Снопче од Алијанса за Албанците.

„Ние се залагаме за отворени листи за советници, тоа е тестирање на нашиот изборен модел од кое ќе се види дали може да се имплементира и за парламентарните избори. Ние ја почитуваме волјата

на гласачите и ја разгледуваме опцијата за еден круг гласање за градоначалник. Треба да имаме консензус од сите политички партии и заедно да ги усвојуваме законските решенија. Да не се водиме само од партиските интереси“, вели Адеми.

Халил Снопче од Алијанса за Албанците, меѓу другото, се осврна на идејата за воведување на земањето отпечаток од прст при гласањето.

„Кај нас проблемот е повеќе дали ќе има отворени листи, дали ќе се имплементира фингер принтот и како ќе биде поделбата со изборните единици. Тука не се сложни сите политички партии. Сите партии мислат различно. Нашата партија мисли дека треба да се поделат во 8 единици“, изјави Снопче.

Во однос на изборниот модел, препорака на [ЦИВИЛ е една изборна единица](#), со што ќе се демократизираат изборните процеси. Според ЦИВИЛ, преку една изборна единица и изборни реформи што ќе го стават граѓанинот на прво место, конечно ќе се обезбедат целосно слободни и демократски изборни процеси и ќе се намали просторот за изборни нерегуларности.

Што се однесува до останатите препораки, Дерала, на конференцијата, [истакна дека државата има обврска да обезбеди максимални услови за искористување на правото на глас на секоја граѓанка и секој граѓанин.](#)

„Што се однесува до изборните реформи, процесот треба да биде соодветен на капацитетите и потребите на институциите, а уште повеќе на граѓанките и граѓаните. Она што не смее да се дозволи во ниту

еден случај, е оневозможување на правото на глас на секој граѓанин и граѓанка на денот на гласање“, изјави Дерала.

Фингерпринт апарати

Договорот за употреба на уредите за биометриска идентификација на гласачите (фингерпринт апарати) на локалните избори првично беше постигнат на ниво на работни групи на пратеничките групи во Собранието, откако се постигна политички договор меѓу лидерот на СДСМ, Зоран Заев и на ВМРО-ДПМНЕ, Христијан Мицкоски.

Во измените што се изгласаа во Собранието се содржани условите за гласање со фингерпринт апарати, процедурите и постапките како да постапат изборните органи доколку терминалот и резервниот терминал не работат.

Потпретседателката на ДИК, Дитмире Шеху, на конференцијата на ЦИВИЛ за изборните реформи во пресрет на локалните избори (24 јуни 2021), изјави дека веќе е започната постапката за биометриска идентификација на гласачите со отпечаток од прст.

„На 1 јули е отворање на постапката што се однесува на фингерпринт апаратите. Таа е во тек и се надеваме дека ќе успееме да ја спроведеме. Не зависи само до ДИК, туку и од надворешните фактор. Ќе видиме колку понуди ќе имаме и дали ќе ни се достави на време целата апаратура. ДИК ќе направи тестирање на 200 апарати од избирачките одбори и општинските комисии. Не е во прашање само ДИК, туку и

Министерството за внатрешни работи. Тие до сега ни го доставуваа Избирачкиот список, овој пат треба да ни достават и отпечаток на прст“, изјави Шеху.

Предвидено беше, доколку апаратот не успее да го препознае гласачот, алтернативата е проверка преку матичен број на самиот апарат. Во случај да не работи и не може да се замени апаратот, тогаш гласачот гласа со оставање отпечаток од прст во Избирачкиот список, кој потоа се проверува, кога ДИК за конкретното избирачко место ќе обезбеди исправен апарат.

Заклучоци и препораки

Јавните настани на [ЦИВИЛ](#) во 2021 година беа добра подлога и одлична можност да се постават на едно место основите врз кои ќе се надоградува изборниот систем, кои лекции се научени, а за кои допрва ќе се кршат копјата, пред сè, меѓу политичките партии.

Иако главната поента на сите говорници е дека граѓаните треба да бидат во фокусот на секоја измена што се прави во процесот на изборните реформи, сепак, и понатаму останува само дијалогот меѓу политичките партии и консензусот кој тие треба да го постигнат и врз чија основа ќе се одлучува како ќе се спроведуваат изборните процеси.

Институционално и на ниво на политички партии се нагласува отвореноста за соработка, добро завршената работа во одредени сегменти во измените на Изборниот законик и преговорите за измени во изборниот модел. Од друга страна,

видливо е и незадоволството на невладиниот сектор и експертите кои ја истакнаа потребата од нов Изборен законик.

ЦИВИЛ како организација со долгогодишно искуство во изборниот мониторинг, следејќи го процесот на изборните реформи, упати препорака, **во процесот на донесување на одлуките на политичките чинители најважно од сè е на прво место секогаш да бидат граѓанките и граѓаните и остварувањето на нивното право на глас.**

Слободни, демократски и фер избори, во најголема мера зависат токму од заштитата на гласачкото право. Во таа насока, улогата на надлежните институции во спроведувањето на изборните процеси, треба да биде определбата за професионалност, одговорност и транспарентност. Притоа, неопходно е институциите да обезбедат услови за навремено информирање и едуцирање на гласачкото тело.

ПОЛИТИЧКО ФИНАНСИРАЊЕ

Нетранспарентност и замаглување на финансиските извори на политичките партии

ЛЕНЧЕ ПОПЧЕВА

Финансирањето на партиите е регулирано со [Закон за финансирање на политичките партии](#). Со законот се уредува начинот и постапката на обезбедување на финансиските средства, располагање со средствата за тековната работа и дејствување на политичките партии како и начинот на контрола на финансирање и финансиско-материјалното работење на политичките партии.

Под финансирање на политичка партија се подразбираат активностите на политичката партија поврзана со обезбедување на финансиските средства за своето дејствување и работа и нефинансиските донации, како што се донирање на опрема, донирање во вид на професионални услуги и други видови на непарични донации.

Политичките партии се непрофитни организации и тие можат да ги стекнуваат средствата за своето

работење и делување под услови и начин утврден со Законот за финансирање на политичките партии.

Финансирањето на политичката партија треба да биде јавно и транспарентно. Финансирањето на политичките партии треба да се врши транспарентно, со целосен увид од страна на граѓаните и надлежниот орган за контрола на финансиско-материјалното работење.

Изворите на финансирање на партиите, како и нивните расходи треба да се јавни и транспарентни и подлежат на контрола од страна на државните органи надлежни за финансиско-материјално работење.

Секој граѓанин или член на политичката партија има право на еднаков пристап во увидот на финансирањето и има право да спречи или пријави постапка што представува злоупотреба или прекршување на Законот за финансирање на политичките партии.

Начини на финансирање на политичките партии

Политичките партии се финансираат од јавни и приватни извори на финансирање

1. Јавни извори на финансирање

Јавните извори за финансирање се финансиски средства предвидени со Буџетот на Република Северна Македонија.

Вкупните средства за годишно финансирање на политичките партии се во висина од 0,06% од вкупните изворни приходи на Буџетот на РСМ кои се

планираат во Буџетот на Министерството за правда за секоја фискална година и овие средства политичките партии можат да ги користат исклучиво за остварување на своите цели утврдени со закон, статут и други акти на партијата.

Средствата за финансирање на политичките партии во износ од 30% кои средства се обезбедуваат преку Буџетот се распоредуваат подеднакво на сите политички партии кои освоиле најмалку 1% од вкупниот број на гласови на избирачите кои гласале на последните одржани избори за пратеници во Собранието на РСМ, на ниво на целата Република или на последните одржани локални избори во единицата на локалната самоуправа.

Средствата за финансирање на политичките партии во износ од 70% кои средства се обезбедуваат преку Буџетот се распоредуваат на политичките партии чии кандидати се избрани за пратеници во Собранието на РСМ на последните одржани избори за пратеници, сразмерно на бројот на избраните пратеници и на политичките партии чии кандидати се избрани за советници на последните одржани локални избори, сразмерно на бројот на избраните советници.

Министерството за правда носи решение за распоредување на средствата, откако Државната изборна комисија ќе достави листа на политичките партии кои освоиле најмалку 1% од вкупниот број гласови на избирачите кои гласале на последните одржани избори за пратеници или пак на последните одржани локални избори. Исто така Државната

изборна комисија до Министерството за правда доставува листа по политичка партија за бројот на избраните пратеници во Собранието на РСМ и за бројот на избраните советници на последните локални избори.

Од Буџетот на РСМ се обезбедуваат и средства во висина од 280.000,00 евра во денарска противвредност за годишно финансирање на партиско истражувачко-аналитички центри формирани согласно со закон како дел од внатрешната организација на политичката партија. И овие средства се планираат во Буџетот на Министерството за правда за секоја фискална година и се распределуваат согласно закон.

2. Приватни извори на финансирање

Приватни извори на финансирање на политичките партии се членарини, донации, подароци, прилози, дотации, спонзорства, легати, продажба на промотивен и пропаганден материјал и сопствени приходи согласно законот.

Под членарина се смета редовен износ на средства кој членот на политичката партија го плаќа годишно, согласно акт на партијата и оваа членарина не смее да биде повисока од една просечна исплатена нето плата во РСМ во претходната година што ја објавува Државниот Завод за статистика.

Донациите политичките партии можат да ги примаат во пари, материјални средства или услуги.

Донациите во непарични средства можат да бидат примени во согласност со статутот на политичката партија и да бидат употребени за активност на политичката партија.

Како донација се смета и давање на бесплатна услуга или услуга платена од трето лице. Давателот на услугата ја известува партијата за вредноста на дадената услуга.

Како донација се смета и продажба на стока или давање на услуга по пониска цена од пазарната. Продавачот на стоката или пак давателот на услугата има обврска да ја извести партијата за разликата меѓу пазарната вредност и фактурираната вредност.

Доколку донациите потекнуваат од влади, меѓународни институции, органи и организации на странски држави и други странски лица, државни и локални органи надвор од предвидените средства од Буџетот, јавни установи, јавни претпријатија, јавни фондови или други правни лица кои располагаат со државен капитал, јавни претпријатија, јавни установи и јавни фондови формирани од општините, претпријатија кои имаат најмалку 20% учество на државен капитал, јавни установи и институции кои започнале процес на приватизација, приватни претпријатија кои во моментот на давање на донацијата вршат јави услуги за државни органи, здруженија на граѓани, верски заедници или религиозни групи, претпријатија со мешовит капитал каде доминантен сопственик е странски вложувач, анонимни или недефинирани извори - политичката

партија е должна веднаш или најдоцна во рок од 15 дена, добиената донација да ја префрли на Буџетот на РСМ.

Доколку донацијата е поголема од предвидениот износ дефиниран во Законот за финансирање на политичките партии, партијата е должна веднаш или најдоцна во рок од 15 дена, разликата од дозволената сума и повисоко примената да му ја врати на донаторот.

Политичките партии мора да водат регистар на донации и регистарот мора да ги содржи сите елементи предвидени во Законот.

Политичките партии од легат можат да стекнуваат само средства како деловен простор, опрема, канцелариски материјали, превозни средства и друг движен имот потребен за остварување на целите и вршење на активностите утврдени со статутот на партијата и со законот. Доколку партијата добие средства надвор од погоре опишаните, должна е истите да ги продаде преку судска лицитација и паричните средства се префрлаат на жиро сметката на политичката партија.

Вкупниот износ на поединечни донации не смее да ја надмине сумата од 150 просечни плати од правни лица и 75 просечни нето плати од физички лица во Републиката исплатени во претходниот месец и објавени од Државниот Завод за статистика. Овој износ не може да се кумулира повеќе од еднаш годишно. Доколку добие донации поголеми од

предвидените износи, политичката партија, разликата на повеќе уплатениот износ веднаш или најдоцна во рок од 15 дена треба да ја врати на донаторот. Доколку донаторот не е познат, средствата треба да се уплати во Буџетот на РСМ.

Политичките партии не можат да вршат стопанска дејност, туку можат да стекнуваат средства само од:

- камати на депозит депониран во банка
- закупнина (издавање под закуп простор на партијата)
- приходи од продажба на печатени, адуиовизуелни и дигитални изданија и пропагандни материјали и други публикации на кои е ставено името на партијата или некои од ознаките на политичката партија, како и приходи од авторски права и
- приходи од продажба на билети за присуство на манифестации организирани за партиски цели при што на билетите мора да биде ставено името на партијата или некои од знаците на истата.

Овие приходи не смеат да се користат како цел остварување на профит и овие средства треба да се користат само за вршење на активностите согласно со закон и актите на партијата.

Политичките партии не смеат да имаат средства во странски банки или други финансиски институции надвор од РСМ.

Забранет е било каков притисок на правни и физички лица со цел прибирање на финансиски средства за политичката партија. Забрането е ветување на повластувања и лични користи или корист на правно лице од кој било вид донатор на политичката партија.

Контрола на финансирањето на политичките партии

Политичките партии се должни да водат сметководство за финансиско-материјалното работење на партијата. Политичките партии сметководството го водат според одредбите на Законот за сметководство за непрофитните организации.

Внатрешната контрола за финансирањето на партијата, политичката партија го регулира во статутот или други сопствени акти. Должна е да определи орган надлежен за финансиското работење на партијата и мора секој член на партијата да биде запознаен со приходите и расходите на партијата.

Политичката партија изготвува извештаи за добиените донации. Извештаите политичката партија ги доставува до Државниот завод за ревизија, Управата за јавни приходи и во Централниот регистар во рок определен со законот.

Надзор на финансиско-материјалното работење на политичките партии врши Државниот завод за ревизија.

Политичкото финансирање не е доволно транспарентно

Финансирањето на политичките партии до сега не е доволно транспарентно, имено финансиските извештаи на партиите не даваат доволно информации за нивното финансирање.

Финансиските извештаи не го отсликуваат начинот на финансирање на политичките партии и не обезбедуваат контрола врз финансирањето на партиите поради недоволна стручност и недоволно внимание на лицата кои ги изготвуваат, но и поради системски слабости.

Со можноста за пренос на средства од редовната на наменската сметка се замаглуваат изворите на финансирање на партиите.

Изворите на финансирање на политичките партии не се целосно видливи, токму поради можноста за пренесување на средства од редовната сметка кон изборната трансакциска сметка.

Во извештаите не може да се види на кој начин дошле парични средства на редовната сметка, од каде потекнуваат тие средства, и од кој период се тие. Не е обезбеден детален извештај за приливите на редовната сметка, нема информации од каде потекнуваат средствата на редовната сметка, кои потоа, се пренесуваат на изборната трансакциска сметка.

Не се знае колку од средствата на редовната сметка се употребени во претходни кампањи, а колку се останати за оваа кампања. Партиите треба да водат евиденција за оваа намена, имено колку од членарината се потрошени во претходни кампањи, а колку за оваа кампања и секако тоа транспарентно да го известуваат.

Во финансиските извештаи мора да се обезбедат податоци за комплетното финансирање на политичките партии.

ПРЕПОРАКИ: ПОЛИТИЧКО ФИНАНСИРАЊЕ

Нејасни ингеренции и бројни „дупки“ во одредбите за политичкото финансирање

Препораки на ЦИВИЛ во областа на политичкото финансирање, со посебен фокус на финансиските извештаи од изборните кампањи

ЕКСПЕРТСКИ ТИМ НА ЦИВИЛ

Во Република Северна Македонија треба да се направат значајни измени во Изборниот законик, кој од неговото донесување има 37 измени и дополнувања и сè уште има голем број системски слабости и контрадикторности. Сите релевантни институции и засегнати страни, како и ЦИВИЛ, се залагаат за носење на комплетно нов Изборен законик при што би се земале предвид сите забелешки и сугестии од организацијата.

Исклучително важно е регулирањето на политичкото финансирање. Во тие рамки, според препораките од ЦИВИЛ, важни се одредбите што се однесуваат на финансиските извештаи со кои се известува за

приходите, расходите и трошоците во изборните кампањи. Одамна е констатирана потребата од прецизно уредување на начинот на постапување на сите инволвирани страни во доменот на политичкото финансирање, вклучително и финансирањето на изборните кампањи.

Накратко, препораките на ЦИВИЛ во делот на политичкото финансирање и финансиските извештаи се:

- Да се скрати рокот за поднесување на конечните финансиски извештаи од страна на учесниците во изборната кампања.
- Со оглед на фактот што се губи ефективност на ограничувањето на износите за донации од причини што е дозволено префрлање на средства од редовната сметка кон изборната сметка, да се усогласат износите на донации кои се дозволени за редовната сметка и сметката за изборна кампања и да се оневозможи донирање на едно физичко или правно лице и на двете сметки.
- Да се скрати рокот за уплата на донации на наменската трансакциска сметка од сегашните 60 дена до денот на завршување на изборната кампања, за да се избегнат евентуални можности за коруптивни дејствија.
- Да се усогласат роковите за доставување на финансиските извештаи. Финансиските

извештаи треба да се достават во рок од 30 дена од затварањето на трансакциската сметка, а трансакциските сметки се затвараат во рок од 60 дена од објавувањето на конечните изборни резултати. Крајниот датум се совпаѓа со крајниот датум за доставување на посебен извештај од страна на ДКСК за утврдените неправилности во изборната кампања, така да останува ризикот дека Посебниот извештај да не ги содржи сите релевантни информации.

- Прецизно да се дефинира која институција би поднела иницијатива за прекршочна постапка пред надлежен суд. Носители за имплементација на Изборниот законик се Државна изборна комисија (ДИК), Државен завод за ревизија (ДЗР) и Државна комисија за спречување на корупција (ДКСК). Извештаите за примени донации, спецификациите за расходите на приходите и трошоците и вкупниот финансиски извештај се доставуваат до трите институции, но недоволно јасно се дефинирани ингеренциите во случаи на непостапување и прекршоци.
- Да се земат предвид сугестиите на релевантните институции и засегнатите страни при пропишувањето на обрасците за извештаите кои учесниците во изборната кампања треба да ги доставуваат кон

надлежните органи. Министерството за финансии е обврзано да ги пропишува обрасците за извештаите, но од причини што министерството не е корисник на истите не ги прибира и анализира, се поставува прашање дали пропишаните обрасци ги задоволуваат потребите на институциите што ги користат тие извештаи.

- Да се задолжат партиите своите извештаи да ги објавуваат на нивните веб страници. Иако во законот е предвидена оваа активност, партиите ја избегнуваат оваа обврска така да транспарентноста е загрозена.
- Извештаите да обезбедуваат споредливост. Имено задолжително да се изготвува Биланс на состојба во кој ќе се споредуваат два периода. Досегашните извештаи не обезбедуваат информации за постоечките обврски, и подмирени обврски од минат период. Во членот 85-б од Изборниот законик дефинирани се ингеренциите и обврските на Државниот завод за ревизија, кој во рок од 60 дена од поднесување на конечните извештаи треба направи ревизија на извештаите на учесниците во изборната кампања за работењето со наменските сметки и доколку утврди неправилности во финансиските извештаи на било кој учесник во изборната кампања, кои се спротивни на одредбите на

Изборниот законик поднесува барање за поведување на прекршочна постапка или пријава до надлежниот јавен обвинител во рок од 3 дена од денот на утврдувањето на неправилностите.

Овие препораки се објавени во декември 2020 година и испратени се до релевантните институции. Во декември, 2021 година, може да се установи дека препораките на ЦИВИЛ сè уште не се разгледани, а уште помалку се предмет на дискусија меѓу политичките и другите чинители.

ПОЛИТИЧКА АНАЛИЗА

Избори локални, кризи глобални или - на Запад ништо НОВО

Собраниската енергија е целосно исцрпена, вегетирањето е неодржливо на долг рок, а јаловите планови за нови мнозинства, за пратенички прегрупирања без избори, се само уште една патека која води до уште подлабока и продолжена криза

ЗОРАН ИВАНОВ

Блиц-постизборно: држат приказните дека граѓаните се разочарани од досегашната локална власт, дека тие сакаат одговорност, посветеност, отчетност и дека власта и нејзините претставници по општините тоа не го испорачале, дека биле арогантни, корумпирани, клиентелизирани и вакви и онакви. И тие и таквите констатации неспорно држат. И точно дека овие избори беа избори локални но последиците од овие избори, ќе се види допрва, првенствено се глобални.

Ако малку од подалеку се погледне целата слика, ако се фати крупниот план, што би рекол Ремарк, на Западот ништо ново. Македонија е од поодамна во

политичка и во институционална криза. Та ќе се заострува и ќе станува сè повидлива токму сега по локалните. Посебно по ова политичко цунами и потопот што му се случи на СДСМ, а по ненаучената лекција од идентичната победа во 2017-та само сега во обратна насока. Како рефлексија од ненаучена лекција, изборниот пораз му се врати со сета жестина. Во услови на мошне крвкото парламентарно мнозинство кое и досега едвај кршеше крај со крај, овој изборен епилог сега неминовно води во уште подлабока државна криза. Во нови институционални заглавености, во поизразени блокади по сите вертикали на државата.

Ако ние граѓаните навистина сме во право и кога грешиме, тогаш нова потврда за тоа се овие локални зашто бргу ќе се воочи дека овие изборни резултати се неправедни кон власта, посебно спрема Зоран Заев, човекот кој без двојби од осамостојувањето до денес ги направи најкрупните пробиви на земјава на меѓународен план. Кој ја отвори НАТО портата во услови на бројни јавни и подземни анти-НАТО кампањи што безочно ги форсираше опозицијата и посебно конкурентната ВМРО-ДПМНЕ. Преку пизми, стигми и манипулации за некакви предавства, за некакви отстапки за името на државата, за уставните промени во таа насока, таа практично ги собра сите политички поени кај поголемиот дел од наивната јавност.

И еве, се случија локалните и власта е до темел сразена и Заев си заминува. Секако дека во

политиката нема ништо понормално од тоа политичарот да се повлече по неуспехот. Но што останува зад таа оставка или што останува зад овој постизборен амбиент. Криза. Со еден збор, криза. Тоа граѓаните не го посакуваат но на овие локални тие ја избраа.

Тоа што ќе се случува деновиве и отсега и некој месец натаму, не е баш умесно да се прогнозира освен да се потврди фактот дека земјава пак влегува во политичка криза. Таа и досега беше во некаква слична латентна кризна ситуација. Во услови кога парламентот е перманентно блокиран, кога највлијателната демократска институција практично не функционира, тоа е криза. Криза на парламентот и аналогно на тоа и на севкупниот државен механизам.

Мотивите да проработи оваа најважна институционална машина која треба да ја покрене земјата, дури сега постизборно се исцрпени. Собраниската енергија е издишана, собраниското вегетирање и јалови надмудрувања се неодржливо на долг рок, па идеите и желбите за нови мнозинства, за пратенички прегрупирања без избори, се само уште една патека која води до продолжена и уште подлабока и криза.

Во едни вакви, нека се само претпоставени околности, сите патишта водат кон предвремени парламентарни избори. Тие секако не можат да се случат утре. Тегавењето во договарањата за нив, уште повеќе ќе се заоструваат и ќе ја банализираат целата ситуација во собранието и во државата.

Посебно сега, во периодов кога на повидок со многу јасни сигнали е и глобална енергетска, а со тоа и економска и социјална криза. Додатно и кога во услови на нестивната ковид пандемија, секако рационално решение е магливо. Расплет кон позитива едноставно на кус рок не е можен.

Кризата на институциите со примеси на тешките социјални околности, земјава ќе ја фрлат во уште подлабока апатија. Ова и поради фактот што власта, оваа што од неа остана на централно ниво, по неочекувано катастрофалниот пораз на локалните, е без потребната енергија. Во амбиент во кој граѓанките и граѓаните ѝ покажаа не жолт, туку депримирачки темно црвен картон, таа остана без мотив за било какви порадикални реформски потези. Без ентузијазам за битки за совладување и на непримерната настојчивост на опозициската ВМРО-ДПМНЕ да негира, да блокира и да стопира било каков реформски зафат.

Оттука, мотивот за нови сили, за нови политички енергии, единствено може да се бара во нови предвремени избори. Тие, сепак, е невозможно да се случат толку брзо. Ниту пак е можно некако решение за некако ефектно ново мнозинство во собранието кое, како што еуфорично најавуваат од опозицијата, би го презело управувањето со државата. Би било тоа институционално насилништво кое би изродило некаква нова хибридна влада без изборен легитимитет со исто таква кризна и со исто таква

нестабилна поддршка во еден таков реконпониран парламент.

Па, дали е на повидок некакво ново Пржино или сепак партиските субјекти од власта која е во нокдаун и од опозицијата која е во неприродна еуфорија, ќе се знае бргу. Некакво ново Пржино е можеби произвесната варијанта. Но, проблематичното е што за разлика од претходните Пржино 1,2, па и 3 што тогаш ги модерираше и ги моделираше меѓународната заедница, поконкретно Европската Унија, сега и таа самата е соочена со сопствените бирократско институционални проблеми. Згора и со енергетската и пандемијската криза и поради тие и таквите околности, малку тешко дека таа би можела со идентична со посветеност да ги троши своите дипломатски сили на нас, на нашите неисцрпни меѓупартиски конфликти.

Сè на сè, нè чека долга, студена и мрачна зима. Република Северна Македонија е соочена со нова неизбежна политичка, институционална, а во овие околности, и со економска и социјална криза од непредвидливи размери.

Па, што е, тука е. Народот, нели, е во право и кога греша и нешто многу место за оптимизам нема.

Но затоа пак, место за нови битки – секогаш има.

ПОЛИТИЧКА АНАЛИЗА

Црните пари во македонскиот политички циркус за избори скапи, ама затоа и неквалитетни

Десантот за уривање на Зоран Заев, сепак, успеа. Како до изборна победа - со црни пари во кампањата или со користење на бројните слабости на институциите?

ЏАБИР ДЕРАЛА

Ова е еден голем циркуски шатор во кој се одвива лоша претстава и во кој публиката се измешала со актерите, акробатите, дресираните животни и илузионистите. Дел од толпата под задушливиот шатор е незадоволна од претставата, па си ги бара назад парите за билетот, иако во меѓувреме станала главен протагонист во текот на претставата. Арената е налик на еден голем полски клозет врз кој се натрупани различни суштества, испреплетени и заглавени едни со други, со се публиката. Се слушаат крикови и се шири реа од испарувањата од разни човеколики суштества и животни...

Овој литературен почеток е само експресија и лична перцепција, без намера да навреди (премногу), а секако е со добра намера. Да продолжиме сега, со една кратка анализа на состојбите во изборен контекст и настаните (последниците) веднаш потоа.

Масовна манипулација

Кога знаењето, свеста и разбирањето на политичките процеси и начинот на функционирање на демократските институции се паднати на нула, просторот за масовно манипулирање (со луѓето/јавноста) е неограничен. Македонското општество е поларизирано до крајни граници, врз основа на тоа кој колку ги разбира, а уште повеќе како ги доживува/перципира настаните во политиката.

Општеството е во жална состојба. Нивото на политичката, изборната и медиумската култура е на фрапантно ниско ниво, дури и кај луѓе со академски титули, па дури и луѓе активно вклучени во политиката. Дури и тие се впуштаат во коментари на социјалните мрежи со зловни, вулгарни и насилнички пораки.

Отсуство на националистичката реторика – само на површината

Национализмот изостана од реториката на поголемите десничарски политички партии. Оваа година ќе остане запаметена по мултиетничкото предизборно коалицирање меѓу ВМРО-ДПМНЕ и Алијансата за Албанците и Алтернатива. Сепак,

етничкиот говор на омразата остана силно присутен во јавната комуникација, особено на социјалните мрежи. Анализите покажуваат дека говорот на омразата на етничка основа доаѓа од истите партиски структури и мрежи како и порано.

Со други зборови, само површината е навидум мирна и цивилизирана. Овие ноторни националисти не ни имале намера да работат со своето членство за навистина да ги напуштат националистичката реторика и говорот на омразата. Зошто? Затоа што не решиле да се променат, туку само да влезат во политичкиот натпревар со веќе проверени антинационалистички практики кои ги воведоа коалиционите партнери предводени од СДСМ и Зоран Заев. Добри им се советниците, нема што. Но целата игра е просирна и плитка, кој барем малку ги познава македонските прилики, знае.

До изборна победа со валкана кампања, закани, омраза и лажен медиумски баланс

Локалните избори го изгубија своето значење уште многу одамна, со упорното инсистирање на националистичките политички партии во опозицијата да наметнат национална агенда и теми во кампањата. Кампањата се водеше како да се парламентарни избори и како да се работи за референдум за името и за преиспитување на евроатлантската стратешка определба на државата.

Притоа, кампањата беше исклучително валкана и преполна со дезинформации, навредлив говор и

повици за одмазда и насилство. Медиумите, како и обично, продолжија со својот лежерен однос кон фактите и вредности, па само „балансираа“ меѓу „завојуваните страни“ во изборниот натпревар, како администратори на огласни табли.

Тоа што го гледавме во последните два дена од кампањата и во изборниот молк е јасна илустрација за однесувањето на радикалната опозиција во текот на целиот изборен процес. Тие направија „колекција од сликички“ со низа кривични дела во кои нескриено учествуваа високи партиски функционери и лидери, „возејќи се“ на бескрајната попустливост и толеранција на Зоран Заев, но и на неказнивоста во која уживаат радикалите веќе подолго време.

Ништо не беше доволно за да се истури сиот политички отпад во јавноста, па имаше и отворени закани во медиумите и на социјалните мрежи. Јавноста посведочи (и остана нема) на однесување кое ги врати лошите спомени на насилствата од времето на режимот, како теророт од 27 април 2017 и кампањата за време на Референдумот од 2018 година.

Немилите сцени што ги предизвика дури и самиот претседател на ВМРО-ДПМНЕ, Христијан Мицкоски кој им се закануваше на луѓето во Кочани и неговиот [медиумско-пропаганден ентураж](#), заканите со убивање (уредникот на Инфомакс) и низа други инциденти, оставаат грд слика за политичките субјекти кои водеа гола борба за власт и моќ, не бирајќи средства. Според анализите на ЦИВИЛ, тоа е

една од причините и за ниската излезност на гласачите.

Кулминација: Заев поднесе оставка

Кулминацијата на изборниот процес беше [експресната оставка на Зоран Заев](#) од челната премиерска и партиска позиција, која [предизвика бура](#) од реакции во и [надвор од земјата](#). Политичките лидери на сите коалициски партнери едногласно побараа од него да ја повлече оставката од повеќе причини.

Аргументите, пред сè, одат на контото дека се работи за локални, а не парламентарни избори. Понатаму, цврсти аргументи се дека парламентарното мнозинство е стабилно и дека е потребно да се продолжи со евроинтеграциските процеси.

Во слична насока одат и стотиците барања од интелектуалци, професори и истакнати членови на прогресивните политички партии во земјата. Таква беше и колумната [„Фала за оставката, не е прифатена!“](#) (Цивилмедиа.мк, 1 ноември 2021).

Преку локални избори – јуриш на централната власт

Локалните избори беа одлична можност, по низа тешки политички и изборни порази на ВМРО-ДПМНЕ, да спроведе кампања за да изврши јуриш на централната власт. Тоа не можеа да го направат сами, па затоа прибегнаа кон сите позитивни практики кои, со тешки маки и огромни компромиси,

ги воведоа прогресивните политички субјекти во земјата.

Како и секогаш, така и во кампањата за локални избори, го „позајмија“ вокабуларот и имиџот на прогресивните граѓански организации и Шарената револуција, а ги презедоа (само формално, за пред камери) и политичките „преседани“ кои ги направи Зоран Заев во изминатите неколку години.

(Пеењето на „Бела чао“ пред раскошното седиште на ВМРО-ДПМНЕ, ќе остане запаметено како гротеска со епски размери.)

Добитна комбинација: црна кампања, „позајмени“ пораки и формално (привремено) напуштање на националистичката реторика и искористување на слабостите на институциите и на власта, уживајќи во плодовите на долгогодишните хибридни напади врз државата – рецепт за солидна политичка победа.

Чудни коалиции: Албанците напомош

ВМРО-ДПМНЕ, свесни дека не можат сами, на помош ги викнаа, замислете, Албанците. И тоа не било кои, туку оние чиј лидер речиси го убија нивните поддржувачи во терористичкиот напад на Собранието на 27 април 2017 година.

Без извинување, барем.

Овие, пак, послушно ја прифатија понудата и го одработија своето. Оваа коалиција ќе остане една од најчудните во македонската политика.

Пораз е пораз

Локалните избори беа (зло)употребени за да се разниша централната власт предводена од Зоран Заев. Беше искористен буквално секој лост на моќта и влијанието, секој пион на опозицијата и странското влијание во системот и секоја шанса да се дискредитира – да се дојде до овој резултат.

И се дојде до резултати кои беа доволни СДСМ да изгуби на локалните избори. Анализите на бројките покажуваат дека повеќе се работи за пораз на СДСМ, отколку за победа на ВМРО-ДПМНЕ. Но тоа и не е некоја утеха – пораз е пораз.

Северна Македонија е мета на хибридни напади, црни пари во кампања

Повеќе важни поенти произлегуваат од обраќањето на премиерот и лидер на социјалдемократите, кој покажа висока одговорност (според многумина, дури и несоодветна) и државнички став. Но една поента никако да се најде на „дневниот ред“ во анализите и институционалното постапување.

„Должност ми е да искоментирам дека на овие избори беа видливи многу пари на терен кај опозицијата, дојдени доминантно од надвор, а дадени заради политички, но и заради економски причини. А дел од големите пари ги добија и од домашни бизнисмени, пред се газди на градежни компании, заради идни лични финансиски интереси и планови. Жалам што сите овие пари се значајна причина за

ваквиот резултат на изборите“ – рече премиерот во оставка.

Изјавата на Зоран Заев е признание, поточно уште една потврда за бројните извештаи, анализи и препораки на ЦИВИЛ, како во текот на изминатите четири години, така и во екот на изборниот процес. Конечно, добивме речиси директно признание и потврда од највисоко ниво, дека македонското општество, институциите и државата во целост се „предмет на обработка“ на политичките и криминалните центри на политичка и финансиска моќ. **Поточно, Северна Македонија е мета на хибридни напади со години наназад.**

Индикации за големи износи на црни пари на теренот дадоа и полициските билтени за време на изборниот процес. Исто така, ЦИВИЛ-овите набљудувачи на теренот дадоа јасна слика за интензивниот притисок врз гласачите и за една насилна и исклучително црна кампања со огромни размери. Што не е бесплатно и не може да биде спроведено со легални пари и легални средства.

Впрочем, ваквите кампањи не се новост на македонскиот политички и општествен простор. Видливи се последиците што ги трпеа и сè уште трпат општеството и државата по 11 години владеење на Груевски, но и од хибридните напади врз сите национални и стратешки определби на државата по неговиот пад.

Десантот за уривање на Зоран Заев успеа, на ред е владата

Криминалната клика на режимот брзо се справи од ударите што ги донесоа „бомбите“ во 2015 година и по постизборните престојувања во 2016 и почетокот на 2017 година кога се случи и Крвавиот четврток на 27 април. Резултатот од борбата против прогресивните и прозападните сили во земјата, по низа тешки неуспеси и порази, конечно, ВМРО-ДПМНЕ го постигна со победа на локалните избори. Точно колку милиони црни пари се истурени во таа долга и комплексна операција, веројатно нема никогаш да дознаеме, но нема сомнеж дека се работи за огромни суми. И веројатно, тоа во најголем дел се пари на македонските граѓанки и граѓани.

Десантот за уривање на Зоран Заев, засега, ги даде очекуваните резултати. На ред е уривање на владата, а потоа следи и свртување на курсот на државата.

Скандалозно: Пари од Унгарија, молк на институциите

„Слободен печат“ објави скандалозни податоци за влез на пари од Унгарија во новоотворени маркетинг агенции во земјата.

„Коинциденција или не, но контроверзната рекламна агенција „Атмедиа“ од Унгарија отвори свои претставништва во Северна Македонија и Србија непосредно пред најавата на опозициската ВМРО-ДПМНЕ дека Данела Арсовска, која е и почесен унгарски конзул во земјава, ќе се кандидира за

челната позиција во главниот град“ – пишува Слободен печат три дена пред гласањето во вториот круг.

Овие сознанија не беа доволен сигнал да се покренат институциите, како што низа други скандалозни податоци за политичкото и медиумското финансирање во изминатите неколку години „не го заслужија“ вниманието на институциите за справување со финансискиот и друг вид криминал. Да не зборуваме за „умирањето“ и на други „петсто-евра-за-гаќички“ судски „завршници“.

Што значи сето тоа?

Злокобни дубиози

Иако изборниот процес во целина, политички гледано, може да се оцени како уште еден во серијата слободни, фер и демократски, неизбежни се прашањата за тоа како толкава сума црни пари „течеше“ низ земјава. Со обелоденувањето на фактот дека имало огромни суми црни пари во кампањата и фактите што произлегуваат од мониторингот на теренот, неминовно се наметнува барањето од институциите да кажат дали имале сознанија за криминалот поврзан со политичкото финансирање. Ако имале сознанија, треба да одговорат зошто тоа не било спречено. Ако немале сознанија, уште поважен е одговорот на прашањата за капацитетите, а особено компетенциите.

И тука не е крајот на овие злокобни дубиози. Безбедноста на државата може и тоа како да биде

доведена во прашање ако нејзината структура е како швајцарско сирење и ако секој еднадвор или однастре може да финансира операции за тектонски политички поместувања. Утре може тоа да биде и операција за менување на националните стратешки определби (од НАТО земја да се сврти кон Истокот, на пример) или дури и територијални прекројувања во земјата, што секако ќе има и регионални импликации.

Вреди барем да се размисли за сето ова, кога веќе изостанува политичка и институционална реакција.

Претерано позитивно самооценување

Првиот човек на Државната изборна комисија (ДИК) во своите изјави и самооценување неуморно инсистира дека со изборниот процес сè беше в ред и дека институцијата спровела одличен изборен процес. Тоа не е точно или барем – не е целосно точно. Најмалку што може да се каже е дека изборната администрација не беше спремна по многу основи.

Без оглед на општата оценка за слободен и демократски изборниот процес ([ОДИХР](#) и [ЦИВИЛ](#)), голем број забелешки упатија и двете организации, пред сè, во поглед на извонредно големиот притисок под кој се најдоа македонските граѓанки и граѓани во текот на изборната кампања и изборниот ден во првиот и во вториот круг. Не помалку сериозни се проблемите предизвикани од изборната администрација од повеќе аспекти. Веројатно ќе следат уште информации и анализи на тема ДИК, но

денеска накратко да се задржиме на еден дел од проблемите.

11.000.000 евра

Постои само една можност успешно да воведете нешто ново во некој процес. ДИК ја пропушти таа шанса. Ќе остане запаметено неуспешното воведување на уредите за биометриска идентификација на гласачите (УБИГ или популарно познати како фингерпринт апаратите).

Фингерпринт апаратите не функционираа, не затоа што беа лоши самите уреди, туку затоа што системот беше далеку од подготвен. Добро ќе беше да се набават сега, а да се воведат на некои наредни избори. Вака, неуспехот да се стават во целосна функција остави темна дамка на целиот процес.

Се работи за илјадници случаи во кои луѓето не можеа да се идентификуваат преку новата технологија од бројни причини. Не може да се процени штетата што ја предизвика оваа несреќна околност. Повеќепати беше повторен е примерот со едно избирачко место во Кисела Вода, кога од 70 гласачи во низа, само 19 немале проблем со уредите. Тоа ни оддалеку не е добар исход од воведувањето на оваа технолошка иновација.

Најскапите избори во историјата, не сметајќи ги црните пари

Треба ли да се спомене и тоа дека ова се, историски гледано, најскапите избори спроведени на територија на оваа држава. Се работи за 11 милиони евра – само

за апаратите (!) – кои ќе ги платат македонските граѓанки и граѓани. Допрва ќе излезат математиките на официјалните трошоци за локалните избори 2021.

Црните пари се друга приказна која, исто така, допрва треба да се расплетува. ([Црните пари во македонскиот политички циркус](#))

Без гаранции пред изборите, со одлична оценки за себе по изборите

Првиот човек на ДИК, Александар Даштевски, порано и [претседател на Државната комисија за заштита од дискриминација](#), на прес конференцијата на 4 октомври, неполни две недели пред изборите, кажа дека локалните избори ќе бидат добро спроведени, но не може да гарантира како ќе се одвива техничкиот дел со примена на терминалите за идентификација бидејќи тоа се случува првпат и немало пилот примена.

Како тоа? Ќе бидат успешно спроведени, но не гарантира дека ќе бидат успешно спроведени. За по изборите упорно да инсистира со одличните оценки за себе, дека успешно е спроведен процесот и дека фингерпринт апаратите овозможиле почитување на принципот „еден човек еден глас“.

Сè за кџефот на Мицкоски

Навистина, може успехот да не се гарантира, но мора да бидат гарантирани одговорноста и транспарентноста. За оваа прескапа и исто толку избрзана операција некој треба да одговара – морално, политички и законски.

Временската линија на спроведување на изборниот процес и на измените во Изборниот законик лесно ќе го сместат Мицкоски и неговата партија под критичкиот рефлектор. Сè за кѐфот на Мицкоски, но залудно. Фингерпринт апаратите беа услов да се оди на избори и да се деблокира парламентот.

Условот да се воведе новата технологија беше исполнет, но парламентот не успеа да се деблокира. Напротив. А одговорност не се назира на хоризонтот.

Премногу „случајности“

На ова, неизоставно, се надоврзуваат и сите неконзистентности на Изборниот законик и бројни други слабости поврзани со начинот на кој работеше изборната администрација на пониските нивоа. На пример, избирачките одбори се посебна алармантна сторија. Изборниот законик доживеа измени на само еден месец пред гласањето, спротивно на сите стандарди и препораките од ОДИХР и од домашните експерти и релевантните организации во оваа област (МОСТ, ЦИВИЛ и други).

Самиот обид на ДИК да ги исфрли печатите на гласачките ливчиња од **Упатството** за важечки и неважечки гласачки ливчиња е индикативен самиот по себе. ДИК **гласаше** за исфрлање на печатот од гласачките ливчиња, а потоа експресно ги **поништи** промените во важен подзаконски акт на пет, односно на четири дена пред самото гласање за вториот круг. Премногу пати имаше „случаен“ или „несреќен“ стек на околности, за сето тоа да биде случајност.

Сиромавиот двојно плаќа

Сето тоа заедно, придонесе кон (документирани) случаи повреда на правото на глас, фундаментално човеково право, низ целата земја. Ова е поголем проблем, отколку што тоа може со прецизност да се утврди. Дел од гласачите се откажаа од гласање и од низа други непријатности со кои се соочија на избирачките места. Одговорност и за овие сериозни пропусти, освен за избрзаната примена на „фингерпринт апаратите“, мора да има. Но дали ќе има, ќе покаже времето.

Ако е како во минатото, сè ќе остане на праксата максимално да се прават компромиси со опозицијата, колку и да е тоа националистичка, антизападна и антидемократска структура, за да биде кооперативна. А кога останува на курсот спротивен на националните интереси – никому ништо – повторно нови отстапки и компромиси. Во присуство на една замрена јавност, до вчера клиентелизирана докрај, распадната од силните хибридни напади од надвор и однатре.

Но затоа, кога една таква опозиција ќе дојде на власт, како што дојде на локално и јуриша на централно ниво, одговорноста како поим, ќе биде заборавена на многу долго време (читај: засекогаш).

А парите и демократијата? Имаат граѓанките и граѓаните пари, а демократијата, изгледа, не им е важна. Или, како во популарната изрека - сиромавиот двојно плаќа. И трпи.

ЗАВРШНА БЕЛЕШКА

ЦИВИЛ го набљудуваше изборниот процес како компонента во други проекти и тоа: „Европски перспективи“ со поддршка од Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, „Граѓански објектив“, поддржан од Националната фондација за демократија (National Endowment for Democracy) и институционалната поддршка на организацијата од Програмата Цивика Мобилитас, финансирана од Швајцарската агенција за развој и соработка (СДЦ).

Организацијата им благодариме на сите набљудувачи, соработнички и соработници кои дадоа несебична поддршка и посветено работење на спроведување на изборниот мониторинг. Голема благодарност и до огромниот број граѓанки и граѓани кои ја искажаа својата поддршка и доверба за ЦИВИЛ.

Ставовите изнесени во оваа публикација се одговорност на ЦИВИЛ и на авторките и авторите и не ги одразува ставовите на донаторите.

CIVIL.ORG.MK

since 1999
human rights and green values
freedoms and elections
peace and tolerance
arms control

[WWW.CIVILMEDIA.MK](http://www.civilmedia.mk)

[WWW.DREJT.MK](http://www.drejt.mk)

SUPPORTED BY:

ISBN-10: 608-4815-32-4
ISBN-13: 978-608-4815-32-7
EAN: 9786084815327